

**Міністерство освіти і науки України
Київський національний торговельно-економічний
університет**

ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

**Опорний конспект лекцій
для студентів спеціальності
"Правознавство"
освітньо-кваліфікаційного рівня
"Бакалавр"**

Київ 2003

**Розповсюдження і тиражування без офіційного дозволу КНТЕУ
заборонено**

Укладач: В.А Погарченко ст. викл.

Обговорено і схвалено на засіданні кафедри правознавства,
протокол № 19 від 18.12.02 р.

Обговорено та схвалено на засіданні методичної комісії ФЕМП
КНТЕУ, протокол № 4 від 18.12.02 р.

Рецензенти: В.В. Ладиченко, канд. юрид. наук, доц.
Л.М. Кравченко, ст. викл.

Навчально-методичне видання

ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
код 02125286
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
№ 727881

**Опорний конспект лекцій
для студентів спеціальності
"Правознавство"
освітньо-кваліфікаційного рівня
"Бакалавр"**

Укладач ПОГАРЧЕНКО Володимир Анатолійович

під письм.
відб. 6,81.
870.

Видавничий центр КНТЕУ. Друкарня ВЦ КНТЕУ.
02156, Київ-156, вул. Кіото, 19

ПЕРЕДМОВА

Об'єктивна необхідність в утриманні непрацездатних членів суспільства існувала з давніх-давен. Протягом віків це було функцією церкви, благодійних організацій, товариств взаємодопомоги. З кінця XIX ст. у країнах Західної Європи було прийнято перші закони про обов'язкове державне соціальне страхування найманих працівників. Ці закони заклали основу для створення державної системи соціального забезпечення, яка постійно розвивається. В усіх країнах світу державна система соціального забезпечення займає центральне місце в механізмі соціального захисту населення, який включає також недержавні форми соціального страхування.

Умови надання державних пенсій, допомог і послуг регулюються самостійною галуззю права – правом соціального забезпечення, якому присвячено цей опорний конспект. Він допоможе студентам проаналізувати основні види правовідносин у сфері соціального забезпечення, юридичні факти, з якими норми права пов'язують виникнення, зміну або припинення правовідносин, види соціального забезпечення, а також порядок надання того чи іншого виду соціального забезпечення.

Цей опорний конспект може бути використано як:

- ❖ наочне забезпечення під час лекцій;
- ❖ роз'яснювальний та узагальнений матеріал під час підготовки до семінарських занять;
- ❖ джерело додаткової інформації для виконання самостійної роботи.

Необхідною умовою успішного опанування курсу є комплексний підхід до вивчення окремої теми, тобто поєднання інформації, що міститься в даному конспекті з іншими джерелами інформації – нормативно-правовими актами, основною і додатковою літературою та періодикою.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

ТЕМА 1. СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ

План

- 1.1. Поняття та складові елементи соціального забезпечення.
- 1.2. Функції соціального забезпечення.
- 1.3. Організаційно-правові форми та види соціального забезпечення.
- 1.4. Поняття і структура соціального захисту.
- 1.5. Система державних органів, що здійснюють управління у сфері соціального забезпечення та соціального захисту населення.
- 1.6. Джерела фінансування соціального забезпечення.

Нормативно-правові акти: 1, 2, 5, 6, 7, 8, 9, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23.

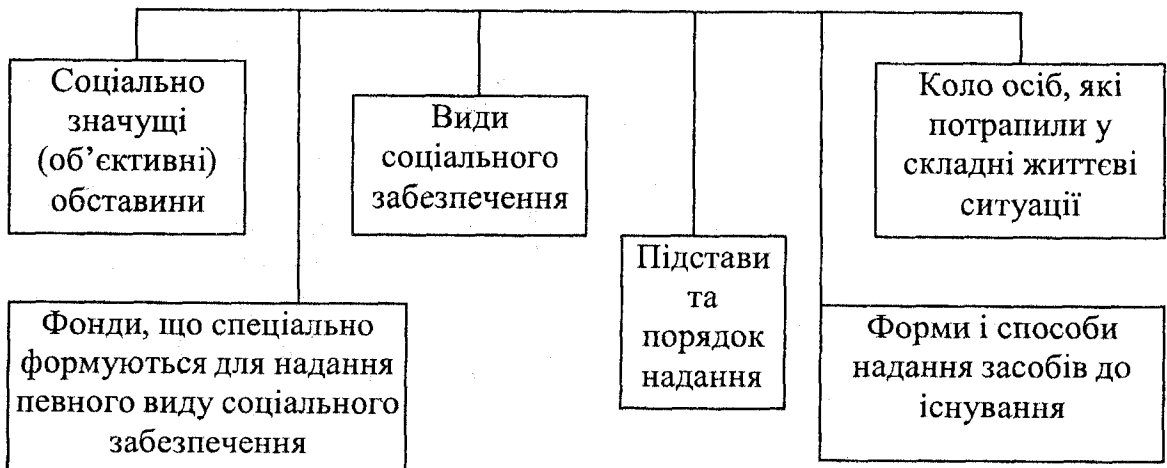
Спеціальна література: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 11, 12, 15, 18, 19, 20, 21, 24, 25.

Міні-лексикон: соціальне забезпечення, соціальний захист, соціальне страхування, державне пенсійне страхування, соціальне обслуговування.

1.1. Поняття та складові елементи соціального забезпечення

Соціальне забезпечення – це система захисту, яку суспільство надає своїм членам шляхом низки заходів, спрямованих на попередження ризику втрати доходів, спричиненого хворобами, нещасним випадком на виробництві, інвалідністю або тимчасовою втратою працездатності, безробіттям, народженням дитини, старістю чи втратою годувальника.

Складові елементи соціального забезпечення

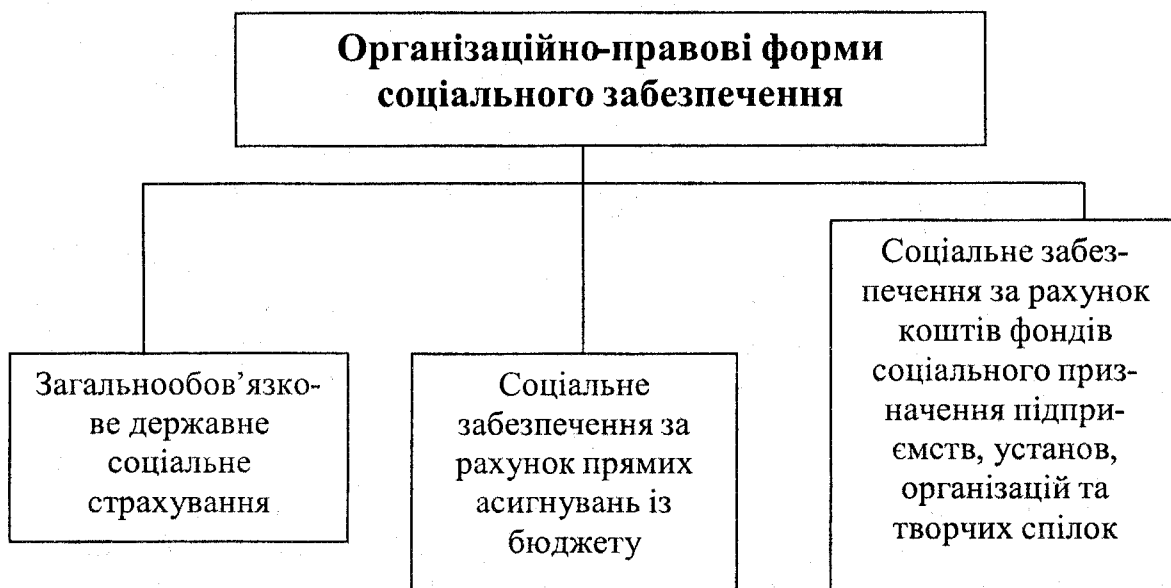

1.2. Функції соціального забезпечення

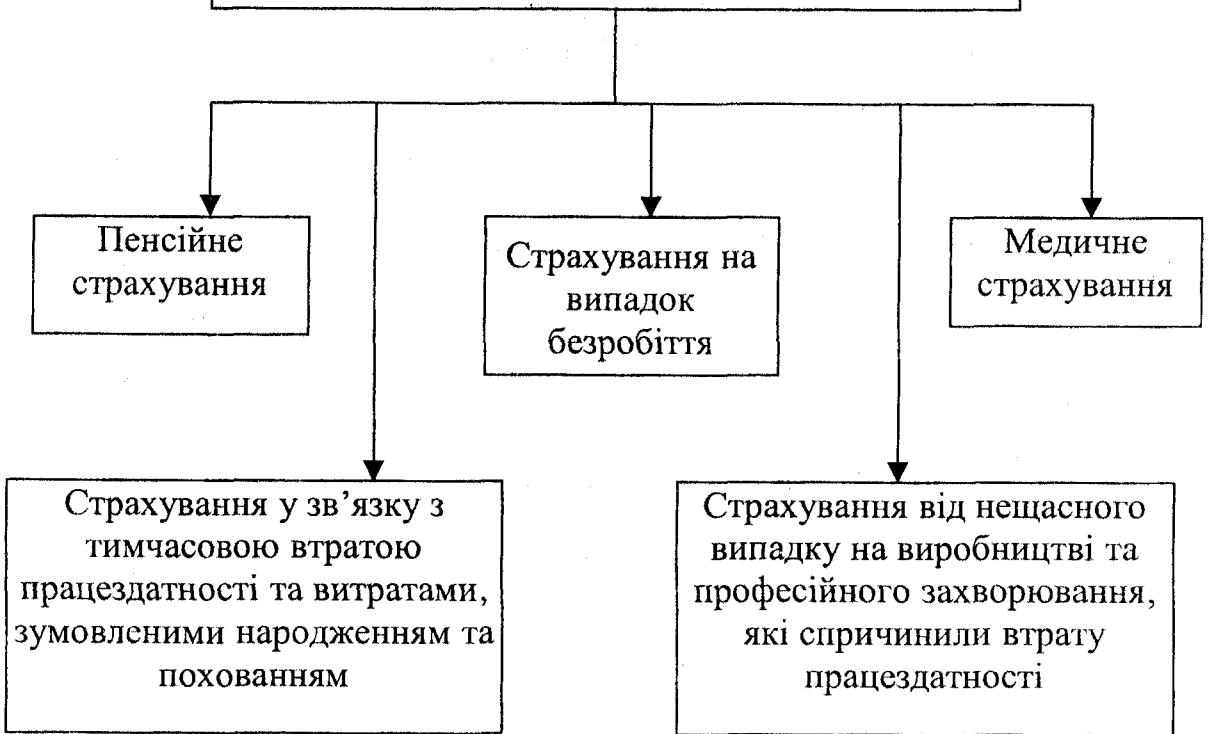
- 1) економічна – проявляється у повному чи у частковому відшкодуванні заробітку чи іншого джерела коштів існування, які були втрачені у зв'язку з віком, непрацездатністю, безробіттям чи втратою годувальника, а також у повному чи у частковому відшкодуванні додаткових витрат у разі настання певних життєвих обставин;
- 2) політична – сприяє послабленню соціальної напруги в суспільстві, яка виникає у зв'язку з надмірною різницею рівня життя;
- 3) демографічна – стимулює відтворення народонаселення, яке необхідне для нормального розвитку країни;
- 4) соціально-реабілітаційна – спрямована на поновлення соціального статусу непрацездатних громадян та інших соціально слабких груп населення, що дає їм можливість відчувати себе повноправними членами суспільства.

Соціальне забезпечення становить сукупність суспільних відносин щодо розподілу позабюджетних фондів соціального призначення та перерозподілу частини державного бюджету з метою задоволення потреб громадян (та членів їх родин) у випадках втрати джерел засобів для існування, внаслідок додаткових витрат чи відсутності необхідного прожиткового рівня з об'єктивних соціально значущих причин.

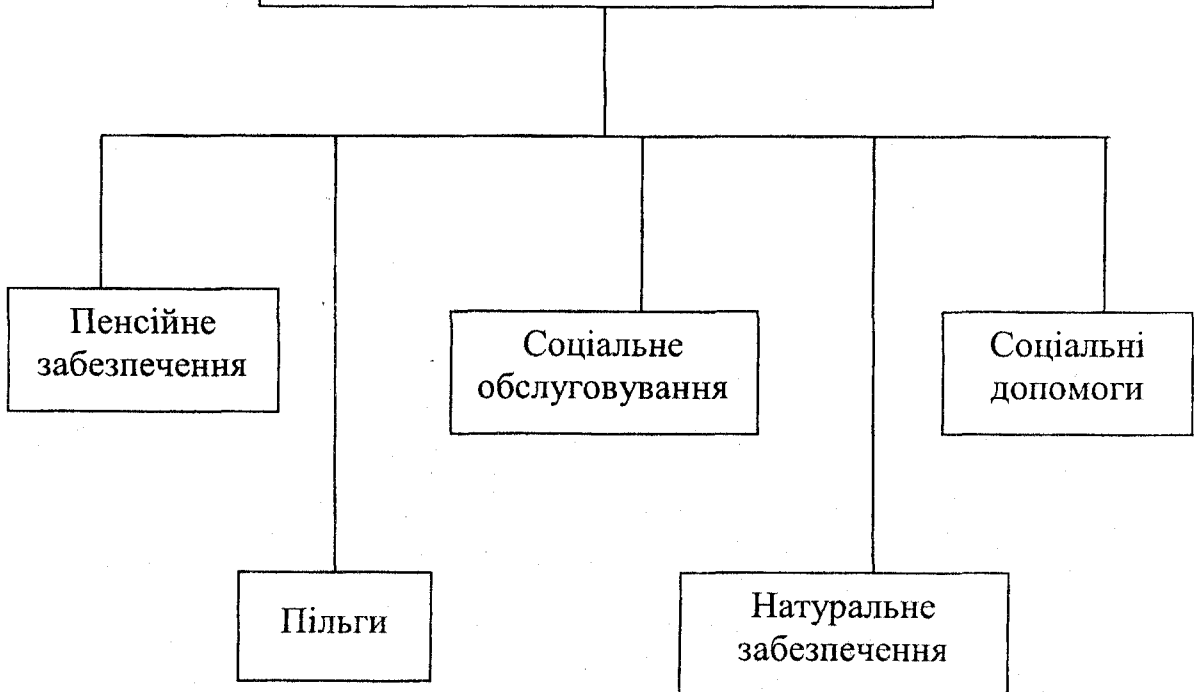
1.3. Організаційно-правові форми та види соціального забезпечення

Види загальнообов'язкового державного соціального страхування:

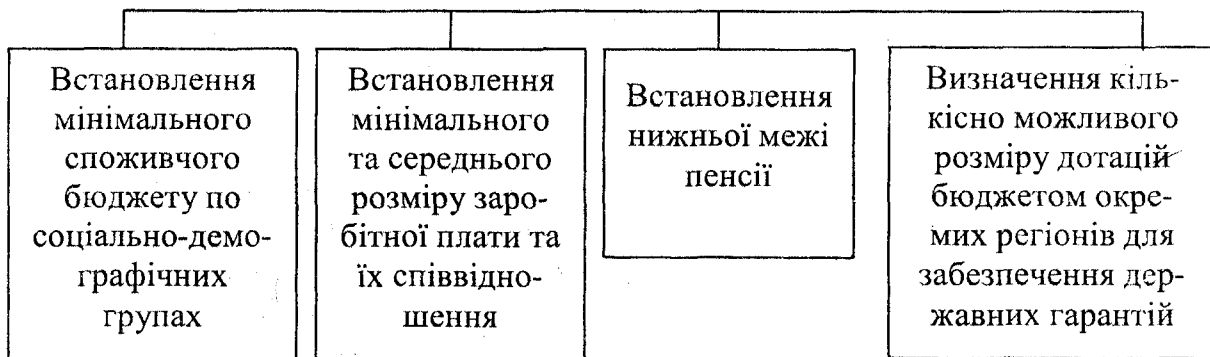
Види соціального забезпечення

1.4. Поняття і структура соціального захисту

Під соціальним захистом розуміють діяльність держави, що спрямована на забезпечення розвитку повноцінної особистості, на виявлення та нейтралізацію негативних факторів, що впливають на особистість, та створення умов для самовизначення та самоствердження в житті.

У прийнятій Верховною Радою України Декларації про державний суверенітет було сформовано основні принципи державної політики соціального захисту населення та визначено її елементи:

Державні соціальні програми мають встановлювати шляхи, методи і дії у вирішенні питань щодо здійснення політики соціального захисту населення.

Соціальний захист населення як система, що діє в ринкових умовах, становить комплекс нормативно-правових актів, форм, методів і дій, які повинні забезпечувати:

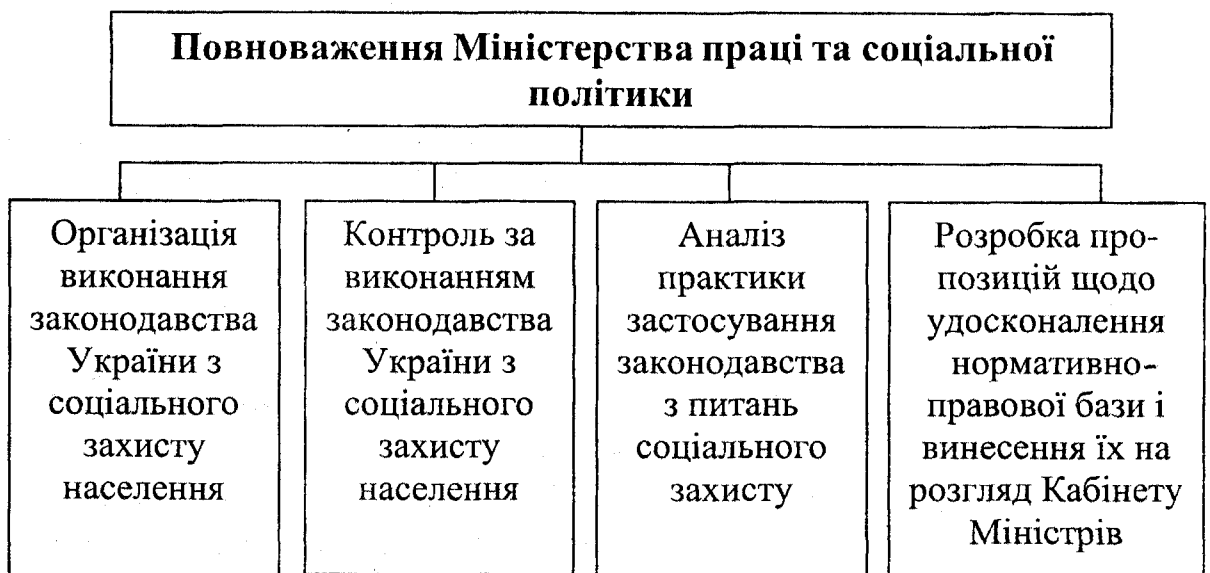
- встановлення передбаченого законом щорічного оновленого гарантованого прожиткового мінімуму, на базі якого визначається нижня межа заробітної плати, система пенсій, допомог;
- диференційований підхід до різних соціально-демографічних груп населення в залежності від ступеня їх економічної самостійності, працездатності й можливості отримання доходів;
- реалізацію права кожного громадянина на працю і отримання гарантованих доходів, достатніх для нормальної життєдіяльності робітника та його сім'ї;
- державні гарантії щодо оплати найманої праці шляхом встановлення її мінімального рівня незалежно від об'єкта праці;
- надання різних форм допомоги безробітним (виплата допомоги по безробіттю, організація громадських робіт, перепідготовка та отримання нової спеціальності);
- державні гарантії у підтримці необхідного рівня життя мало-забезпечених категорій населення;

- індексацію грошових доходів населення у разі підвищення цін на товари та послуги;
- грошову компенсацію населенню під час реформування цін;
- розробку законодавчого закріплення всього комплексу заходів, що становить систему соціального захисту населення.

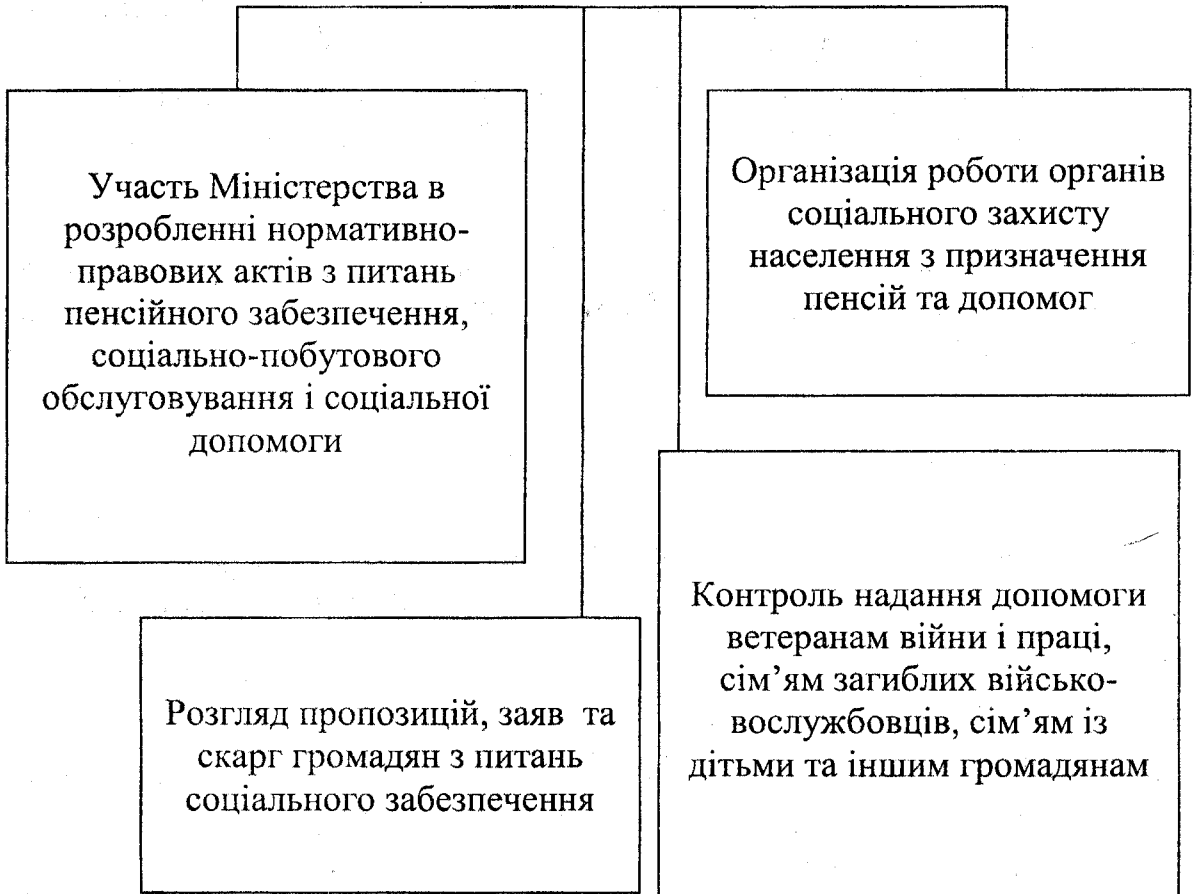
Соціальний захист населення охоплює всі категорії населення України: працюючих, безробітних, підростаюче покоління, пенсіонерів, інвалідів, багатодітних матерів, неповні та малозабезпечені сім'ї.

1.5. Система державних органів, що здійснюють управління у сфері соціального забезпечення та соціального захисту населення

Міністерство праці та соціальної політики – це один із центральних органів державно-виконавчої влади, що здійснює функції управління соціальним забезпеченням в Україні. В межах своїх повноважень Міністерство організовує виконання законодавства України, а також контролює його виконання, узагальнює практику застосування законодавства, розробляє пропозиції щодо його вдосконалення.

Зміст управління соціальним забезпеченням

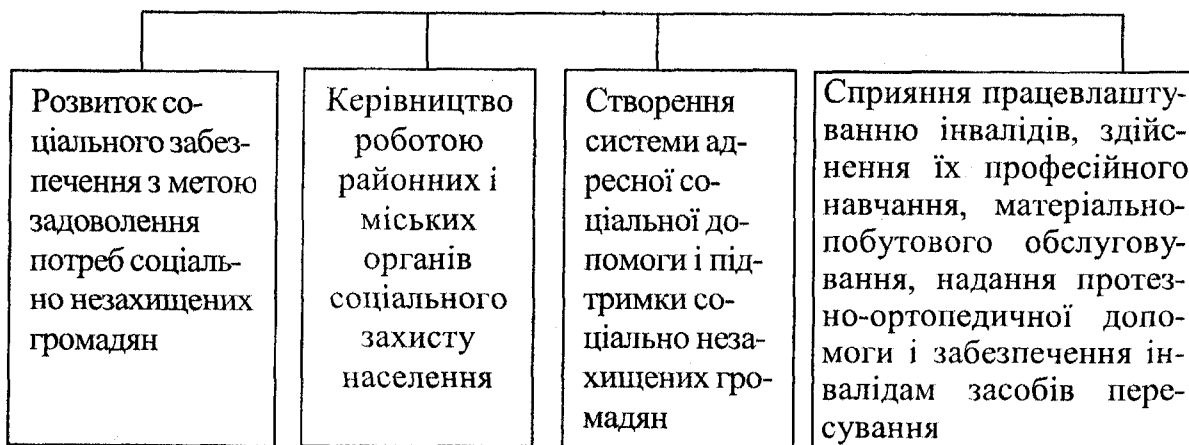
Коло повноважень Міністерство здійснює через свою систему обласних, міських, районних управлінь соціального захисту населення, що входять до складу місцевих і державних адміністрацій.

Управління соціального захисту населення обласних державних адміністрацій (обласне управління соціального захисту)

Повноваження обласного управління соціального захисту населення визначається типовим положенням про управління соціального захисту населення обласної, міської, Київської та Севастопольської міської державної адміністрації. Це положення затверджено **Постановою Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2000 року № 1498**.

Очолює управління начальник, який звільняється і призначається головою обласної державної адміністрації за узгодженням Міністерства праці та соціальної політики України.

Основні завдання обласного управління

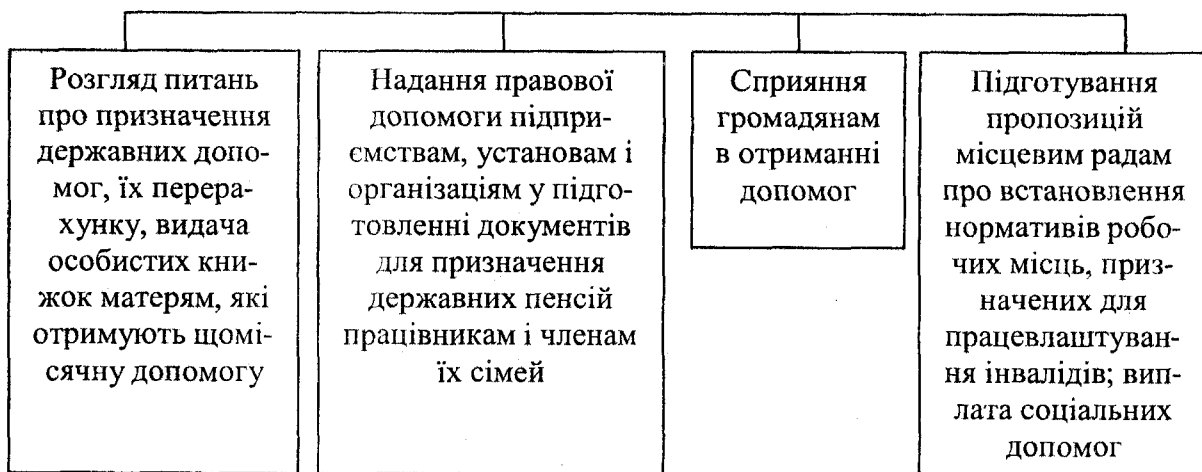

Районне (міське) управління соціального захисту населення

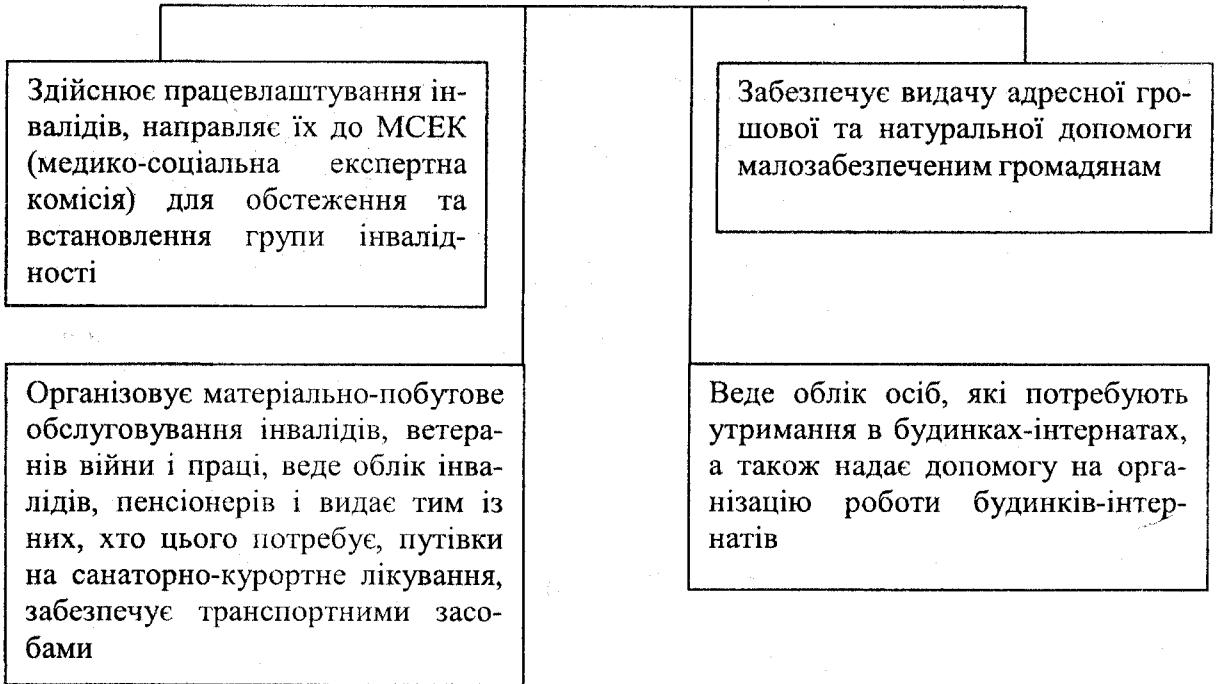
Управління соціального захисту населення сільських районів входить до структури районних держадміністрацій, а районні управління у містах обласного підпорядкування входять до складу виконкомів рад.

Повноваження районних (міських) управлінь соціального захисту визначено типовим положенням про управління соціального захисту населення району, у містах Києва і Севастополя держадміністрацій затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2000 року № 1498.

До компетенції районного (міського) управління належить:

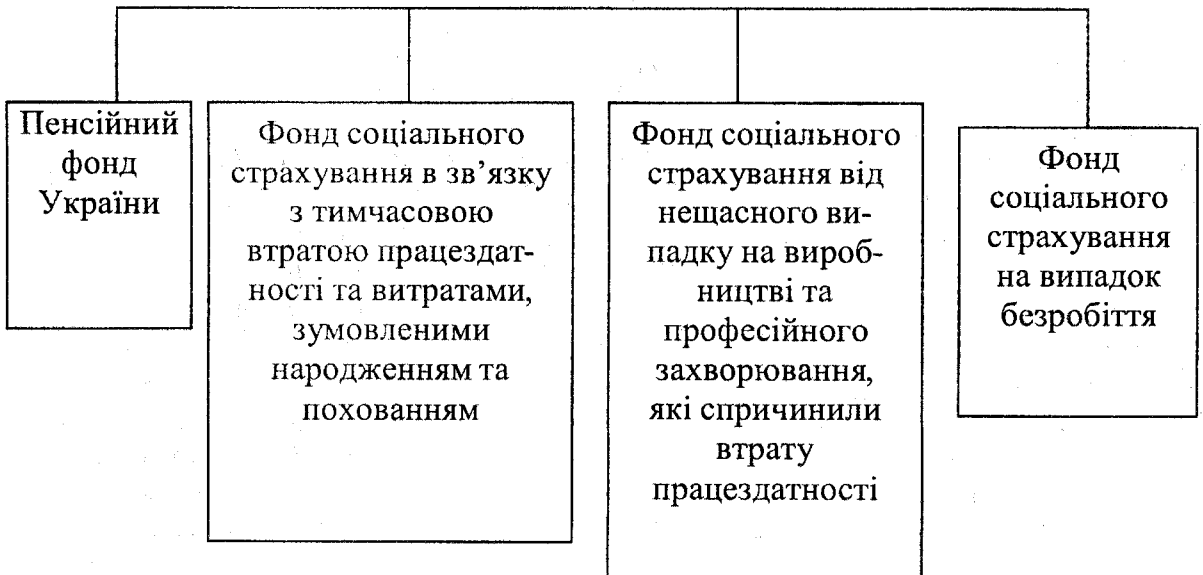
Управління соціального захисту разом із відповідними державними органами

1.6. Джерела фінансування соціального забезпечення

Для фінансування загальнообов'язкового державного соціального страхування утворено цільові грошові фонди, які функціонують як позабюджетні кредитно-фінансові системи.

До них відносяться

Запитання для перевірки

1. Які складові елементи соціального забезпечення?
2. Які функції виконує соціальне забезпечення в державі?
3. В яких організаційно-правових формах функціонує система соціального забезпечення?
4. Яким є співвідношення соціального захисту та соціального забезпечення?
5. Яким чином здійснюється управління соціальним забезпеченням в Україні?
6. З чого складається система управління соціальним забезпеченням?
7. Що таке соціальний ризик?
8. Який порядок фінансування соціального забезпечення в Україні?
9. У чому полягає загальна характеристика видів соціального забезпечення в Україні?

ТЕМА 2. ПОНЯТТЯ, ПРЕДМЕТ ТА МЕТОД ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

План

- 2.1. Поняття і предмет права соціального забезпечення.
- 2.2. Особливості методу правового регулювання у сфері соціального забезпечення.
- 2.3. Функції права соціального забезпечення.
- 2.4. Система права соціального забезпечення.
- 2.5. Джерела права соціального забезпечення.
- 2.6. Принципи права соціального забезпечення.

Нормативно-правові акти: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 17, 18, 19, 20.

Спеціальна література: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 18, 20, 24, 25.

Міні-лексикон: матеріальні правовідносини, процедурні правовідносини, процесуальні правовідносини, функції права соціального забезпечення, система права соціального забезпечення, джерела права соціального забезпечення.

2.1. Поняття і предмет права соціального забезпечення

Предмет права соціального забезпечення

Матеріальні правовідносини – це відносини щодо задоволення потреб громадян, а також реалізації завдань держави у соціальному забезпеченні населення, тобто це відносини, що виникають стосовно надання певного виду соціального забезпечення.

Серед них можна виділити:

- а) пенсійні правовідносини;
- б) правовідносини з приводу надання соціальних допомог;
- в) правовідносини з приводу надання матеріально-побутових послуг.

Процедурні правовідносини – це правовідносини, що виникають у зв'язку з встановленням юридичних фактів і винесення рішень із питань соціального забезпечення уповноваженими органами соціального забезпечення.

Процесуальні правовідносини – це відносини, що виникають за наявності суперечливих питань із соціального забезпечення між учасниками цих відносин, і містять вирішення цих суперечок.

2.2. Особливості методу правового регулювання в сфері соціального забезпечення

1. Загальне юридичне становище учасників правовідносин:

фізична особа чи сім'я є стороною уповноваженою, яка володіє гарантованим правом на певний вид соціального забезпечення, а державні органи – зобов'язаною стороною, що не може відмовити в призначенні певного виду соціального забезпечення на законних підставах.

2. *Порядок виникнення, зміни та припинення правовідносин (підстав, юридичних фактів):*

соціально значущі об'єктивні обставини, закріплені в нормативно-правових актах, і цей перелік є вичерпним, доповнювати його на договірних засадах заборонено.

3. *Заходи державного примусу:*

право соціального забезпечення передбачає лише право обмежувальних санкцій, що виявляються щодо зменшення обсягу, правомочностей певної особи, яка отримує грошові виплати чи послуги. Відповідальність застосовується до громадян за наявності вини.

2.3. Функції права соціального забезпечення

Функції права соціального забезпечення – правові характеристики соціальної ролі (призначення) цієї галузі права у житті суспільства та головних напрямків впливу її норм на поведінку людини з метою реалізації цілей і завдань держави у сфері соціального забезпечення населення.

Основні функції права соціального забезпечення

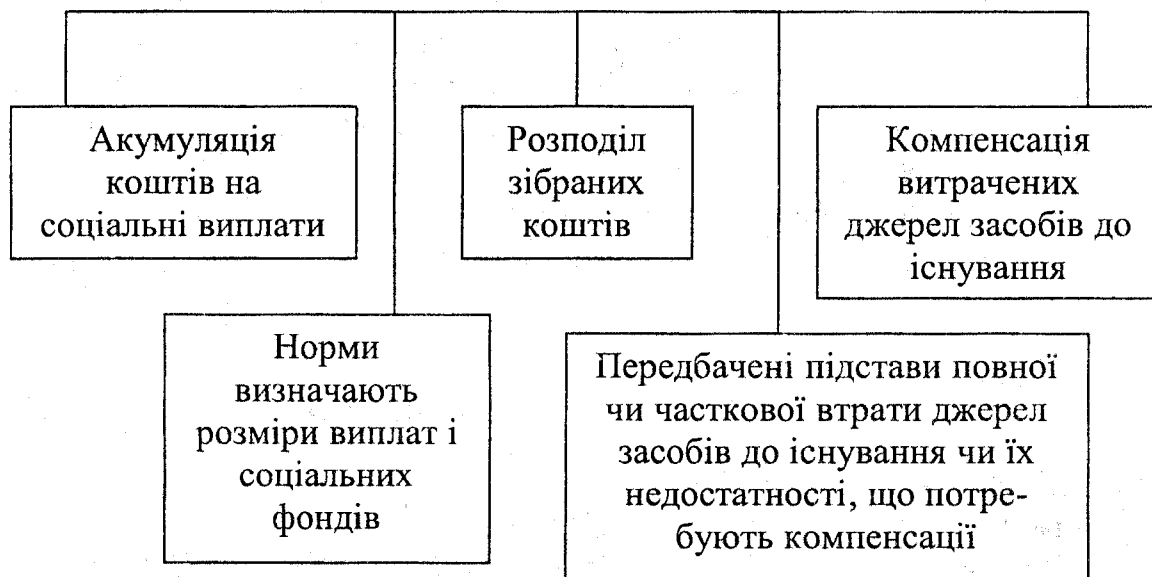
- **Регулятивна функція** – регулювання відносин, що складаються в індивідуальній формі розподілу матеріальних благ із спеціально створюваних для цього соціальних фондів. Також ця функція полягає в тому, що норми права соціального забезпечення, визначаючи права і обов'язки суб'єктів соціально забезпечувальних відносин, тим самим виступають загальнообов'язковим зразками їх правомірної поведінки, детально та в імперативній формі визначають умови, за яких особа має право на соціальне забезпечення, порядок його реалізації, компетенцію органів соціального захисту населення в цій сфері.
- **Охоронна функція** – цілеспрямований вплив норм цієї галузі права на соціально забезпечувальні відносини з метою їх охорони та витіснення з них шкідливих для суспільства, з точки зору держави, відносин.

Складовими зазначеної функції є:

- а) заборони, передбачені нормами права;
- б) санкції, які вживаються до порушників;
- в) безпосередня юридична відповідальність суб'єктів правовідносин.

ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНІ ФУНКЦІЇ

- 1. Соціальна** – утримання непрацездатних, охорона здоров'я, освіта, культура. У вузькому розумінні – це напрям діяльності держави із соціального захисту населення; правовий вплив на суспільні відносини, що виникають із приводу забезпечення непрацездатних та соціального захисту найбільш уразливих груп населення.
- 2. Політична** – зняття або пом'якшення соціальної напруги в суспільстві, забезпечення людей достатнім рівнем життя шляхом надання їм пенсій, допомог, пільг, компенсацій, встановлення соціальних стандартів і нормативів. Вона здійснюється через соціальну політику держави, і її пріоритетом є створення умов для забезпечення достатнього життєвого рівня та розвитку трудового потенціалу й формування середнього класу.
- 3. Демографічна** – забезпечення розширеного відтворення населення, подолання тенденцій до зменшення його чисельності. Для цього соціальне законодавство, зокрема, спрямовано на:
 - стимулювання народжуваності, підтримку сімей з дітьми;
 - посилення соціального захисту материнства і дитинства, сприяння формуванню і розвитку сім'ї;
 - створення сприятливих умов для поєднання жінками професійної діяльності та материнства.
- 4. Виховна** – вплив норм права на свідомість людей для прищеплення їм таких рис, як працелюбність, ощадливість, турбота про непрацездатних.
- 5. Соціального забезпечення** – основна в одноіменній галузі права:

6. **Реабілітаційна** – поновлення втраченого через певні обставини соціального статусу інваліда і особи похилого віку за допомогою таких видів реабілітації, як медична, професійна, соціальна.

7. **Охорони здоров'я** безкоштовно або на пільгових умовах. До державних соціальних нормативів у сфері охорони здоров'я включаються:

- перелік та обсяг гарантованого рівня медичної допомоги громадянам у державних і комунальних закладах охорони здоров'я;
- нормативи надання медичної допомоги, що включають обсяг діагностичних, лікувальних та профілактичних процедур;
- показники якості надання медичної допомоги;
- нормативи пільгового забезпечення окремих категорій населення лікарськими та іншими спеціальними засобами.

2.4. Система права соціального забезпечення

Система права соціального забезпечення – це науково обґрунтований, об'єктивно існуючий зв'язок інститутів та норм, що складають єдину самостійну галузь права.

Норми права соціального забезпечення

До загальної частини права соціального забезпечення належать норми, що характеризують предмет, метод і завдання галузі права, сферу дії норм права в часі, за колом осіб, у просторі, правовідносини (правосуб'єктність учасників), юридичні факти, принципи та основні види соціального забезпечення.

До особливої частини права соціального забезпечення належать норми, що детально регламентують умови та порядок надання громадянам певних видів соціального забезпечення, їх розміри.

2.5. Джерела права соціального забезпечення

Джерела права соціального забезпечення – це злагоджена система, що складається з нормативно-правових актів різної юридичної сили, об'єднаних загальним предметом правового регулювання.

До джерел права соціального забезпечення належать:

1) Конституція України.

2) Закони України:

а) Функціональні:

- "Про пенсійне забезпечення";
- "Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ";
- "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття";
- "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням";
- "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" ;
- "Про основу соціальної захищеності інвалідів";
- "Про державну допомогу сім'ям з дітьми";
- Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей";
- Основи законодавства про загальнообов'язкове державне страхування.

б) Комплексні:

- "Про державну службу" ;
- "Про культуру" ;
- "Про митницю";
- "Про статус суддів";
- Митний кодекс України;
- Кодекс законів про працю.

3) Підзаконні нормативно-правові акти.

- Роз'яснення Міністерства праці і соціальної політики.
- Підзаконні нормативно-правові акти, прийняті іншими органами центральної виконавчої влади.

2.6. Принципи права соціального забезпечення

Загальноправові принципи:

- 1) рівноправність громадян ;
- 2) гарантованість прав громадян в галузі соціального забезпечення;
- 3) принцип справедливості;
- 4) принцип гуманізму.

Галузеві принципи права соціального забезпечення

1. **Всезагальність соціального забезпечення** (рівноправність плюс справедливність) – право на соціальне забезпечення мають всі категорії громадян, але конкретний обсяг реалізації цього права залежить від участі громадян у суспільно корисній діяльності певного виду.
2. **Всебічність соціального забезпечення** означає, що необхідні блага та послуги надаються у всіх випадках, якщо виникає відповідна, визначена суспільством, потреба. Ці потреби пов'язані з підставами надання виду соціального забезпечення, які закріплені в нормативно-правових актах.
3. **Доступність соціального забезпечення**, що реалізується в трьох аспектах:
 - а) усі умови соціального забезпечення реально можна досягти;
 - б) у певних випадках окремі види соціального забезпечення надаються без якихось умов;
 - в) законодавство покладає на відповідні державні органи та адміністрацію підприємств, організацій і установ обов'язок надавати громадянам допомогу в збиранні та оформленні потрібних документів.
4. **Надання соціального забезпечення в розмірах, відповідних рівню задоволення потреб громадян, що склалися на певному етапі розвитку в суспільстві.**
5. **Єдність умов та правових норм у соціальному забезпеченні** – єдині вимоги до всіх громадян у разі виникнення в них суб'єктів права на відповідні види соціального забезпечення, але в багатьох випадках окремі види соціального забезпечення вимагають певних вимог та стосуються певних категорій громадян.
6. **Пріоритетність у наданні соціального захисту неповнолітнім, сім'ям із дітьми, громадянам із пониженою працездатністю.**
7. **Гарантованість судового захисту порушених прав громадян у галузі соціального забезпечення.**

Запитання для перевірки

1. Які суспільні відносини створюють соціальне забезпечення?
2. У чому полягає загальна характеристика суспільних відносин, які створюють предмет права соціального забезпечення?
3. Якими є особливості методу права соціального забезпечення?
4. Якими є основні функції права соціального забезпечення?
5. Якими є основні елементи права соціального забезпечення?
6. У чому полягає загальна характеристика основних джерел права соціального забезпечення?
7. Якими є принципи права соціального забезпечення?
8. Які підзаконні нормативно-правові акти соціального забезпечення Ви можете назвати?

ТЕМА 3. ПРАВОВІДНОСИНИ В СОЦІАЛЬНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ

План

- 3.1. Загальна характеристика суспільних відносин, що складають предмет права соціального забезпечення.
- 3.2. Суб'єкти правовідносин.
- 3.3. Об'єкти правовідносин соціального забезпечення.
- 3.4. Зміст правовідносин.
- 3.5. Юридичні факти у праві соціального забезпечення.

Нормативно-правові акти: 1, 2, 5, 6, 7, 8, 9, 17, 18, 19.

Спеціальна література: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 15, 17, 24, 25.

Міні-лексикон: правовідносини в сфері соціального забезпечення, галузева правоздатність, спеціальна правоздатність, загальна дієздатність, спеціальна дієздатність.

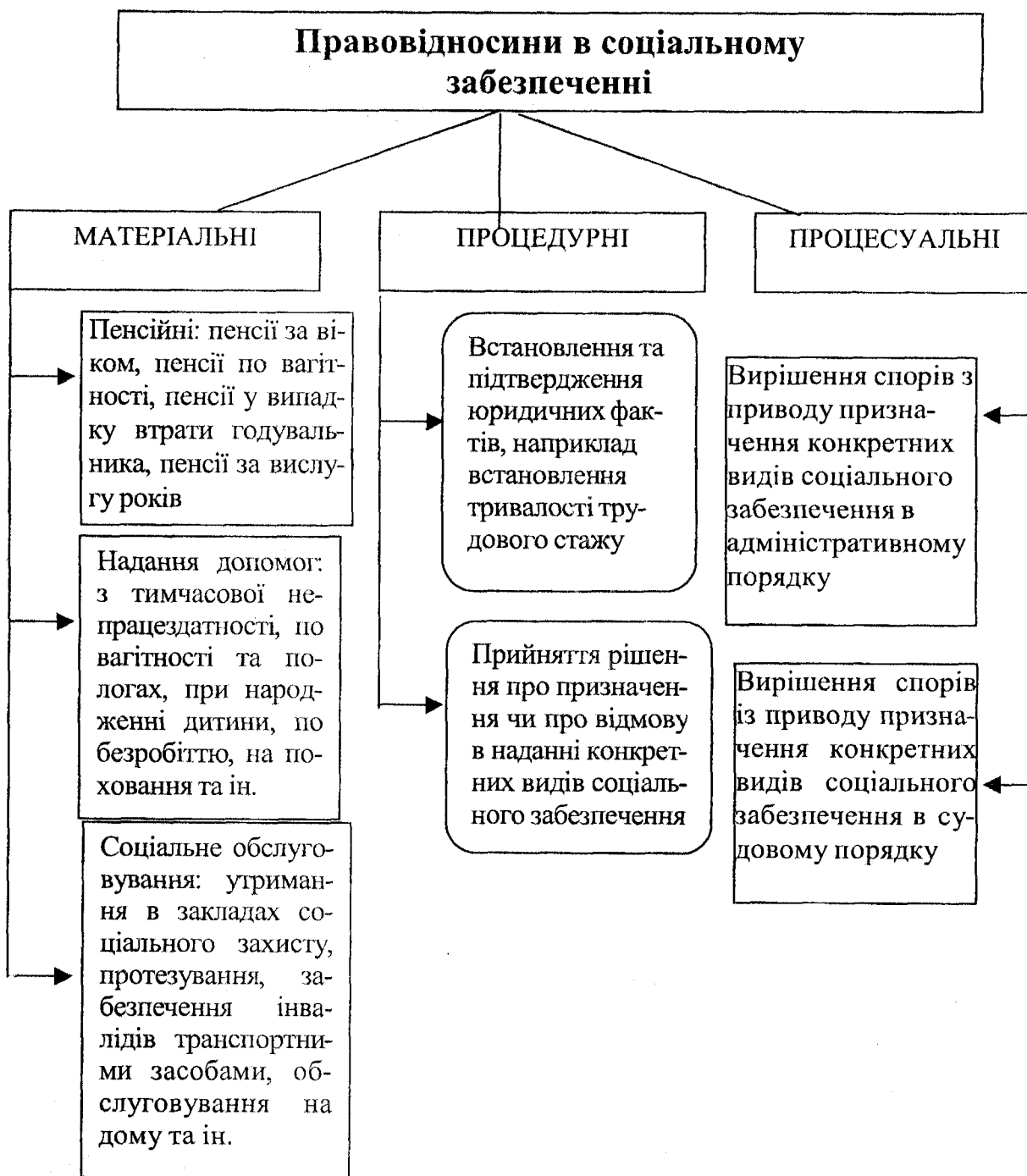
3.1. Загальна характеристика суспільних відносин, що складають предмет права соціального забезпечення

Правовідносини у сфері соціального забезпечення – це врегульовані нормами права фактичні відносини з приводу виплат грошових коштів, надання послуг, що виникають між державними органами та фізичними особами, які мають на них право.

Єдиного правовідношення з соціального забезпечення не може бути, тому що всі вони становлять зв'язок між різними суб'єктами, які наділені різними видами галузевої правоздатності та дієздатності, виникають із

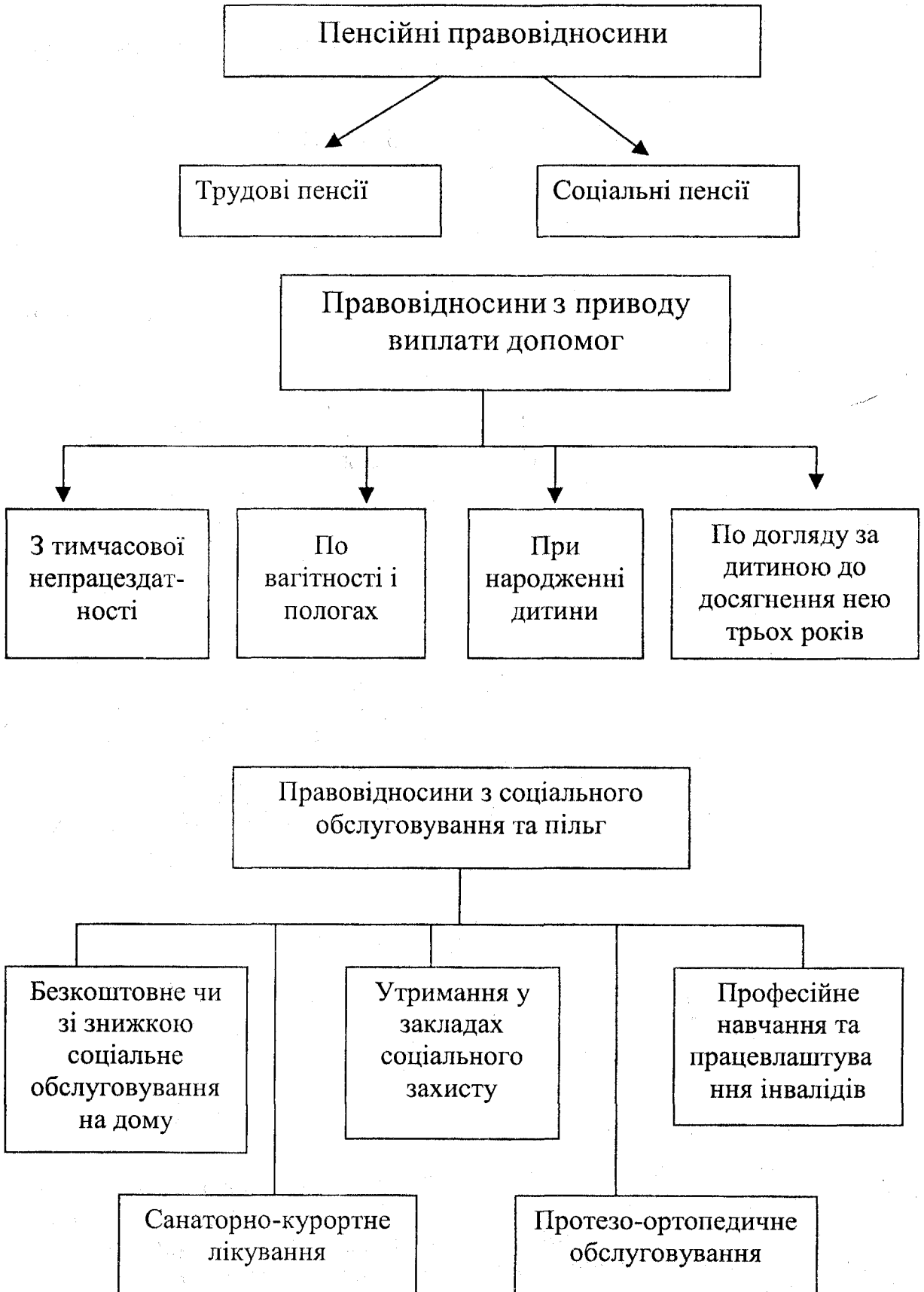
приводу різних об'єктів (пенсії, допомоги, рішення державних органів), є різні за змістом, а також різні юридичні фактори є підставами їх виникнення, зміни та припинення.

Є стільки видів правовідносин у соціальному забезпеченні, скільки видів суспільних відносин складають предмет цієї галузі.

I. Ядро правовідносин у соціальному забезпеченні складають **матеріальні правовідносини**, тому що саме в них задовольняються об'єктивні потреби відповідних категорій громадян, у матеріальних коштах, потреби в утриманні і обслуговуванні, в наданні пільг; також реалізуються завдання держави з соціального забезпечення населення.

Матеріальні правовідносини в соціальному забезпеченні є неоднорідними. В них можна виділити:

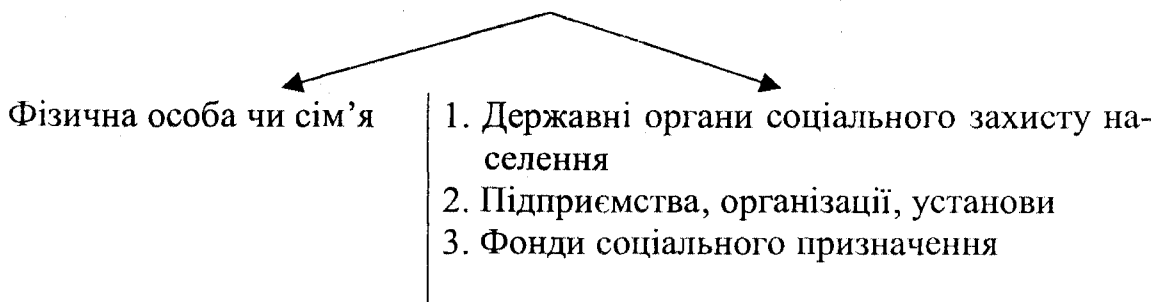

II. **Процедурні правовідносини** виникають із приводу встановлення юридичних фактів та прийняття рішення про призначення чи про відмову у призначенні конкретного виду соціального забезпечення.

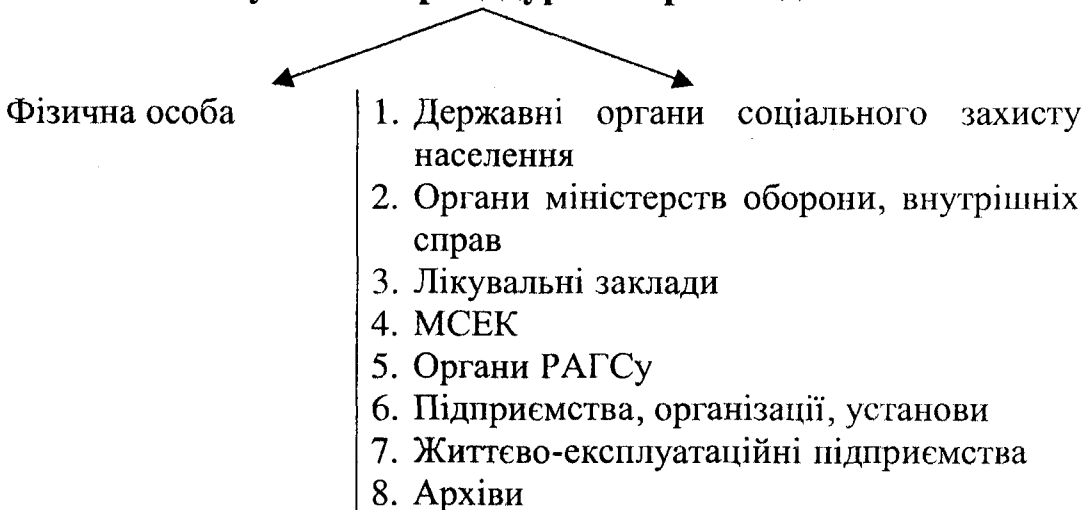
III. **Процесуальні правовідносини** виникають із виникненням суперечки між фізичною особою та відповідним державним органом, коли є порушення суб'єктивного права на певний вид соціального забезпечення.

3.2. Суб'єкти правовідносин

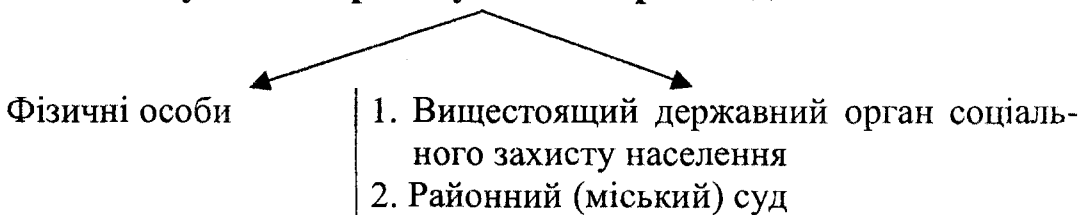
I. Суб'єкти матеріальних правовідносин

II. Суб'єкти процедурних правовідносин

III. Суб'єкти процесуальних правовідносин:

Під галузевою правоздатністю громадян у праві соціального забезпечення розуміють загальну можливість володіти правами і виконання обов'язків у соціально забезпечуваних правовідносинах будь-якого виду (постійна правоздатність).

Спеціальна правоздатність – це здатність особи бути учасником лише певного кола правовідносин у цій галузі права. Здатність бути носієм конкретних прав і обов'язків у конкретному соціальному забезпечувальному правовідношенні виникає в особі у різний час та при настанні певних фактів (змінна правоздатність).

Загальна дієздатність складається з наступних юридичних можливостей:

- а) набувати своїми діями прав та обов'язків у соціальному забезпеченні;
- б) здатність здійснювати своїми діями права та окремі види соціального забезпечення;
- в) здатність нести відповідальність за неправомірну поведінку.

Спеціальна дієздатність – це здатність особи своїми діями реалізувати своє право на конкретний вид соціального забезпечення. Вона залежить від певних обставин.

3.3. Об'єкти правовідносин соціального забезпечення

Під **об'єктом матеріальних правовідносин** у соціальному забезпеченні розуміють конкретне благо, з приводу якого вони виникають, тобто це – конкретний вид соціального забезпечення (пенсії, соціальні допомоги, пільги тощо).

У **процедурних правовідносинах об'єктом** є певні дії – рішення державних органів про призначення чи відмову в призначенні певного виду соціального забезпечення. Без цього рішення неможливо реалізувати матеріальні правовідносини.

У **процесуальних правовідносинах** щодо розгляду суперечок стосовно соціального забезпечення **об'єктом** є дія, тобто рішення по суті певної суперечки.

3.4. Зміст правовідносин

Змістом матеріальних правовідносин щодо соціального забезпечення є суб'єктивне право на конкретний вид соціального забезпечення, та відповідний йому обов'язок компетентного державного органу надати той чи інший вид соціального забезпечення.

Зміст процедурних правовідносин становить суб'єктивне право громадянина на встановлення юридичних фактів, що необхідні для виникнення права на конкретний вид соціального забезпечення, та відповідний йому обов'язок державного органу виконати певні дії та винести рішення про задоволення суб'єктивного права фізичної особи чи про відмову в цьому.

Зміст процесуальних правовідносин – суб'єктивне право на поновлення порушеного права та відповідний йому обов'язок уповноваженого органу розглянути сутність суперечки та прийняття рішення.

3.5. Юридичні факти у праві соціального забезпечення

У праві соціального забезпечення юридичний факт завжди має складну структуру:

- а) події, що не залежать від волі людини (досягнення пенсійного віку, інвалідність, тимчасова непрацездатність, народження дитини);
- б) дії, що залежать від волі людини (суспільно-корисна праця, подання заяви, рішення компетентного державного органу, збір необхідних документів тощо).

Запитання для перевірки знань

1. Що таке правовідносини щодо соціального забезпечення?
2. За якими критеріями можна класифікувати правовідносини в галузі соціального забезпечення?
3. Які види правовідносин щодо соціального забезпечення Ви можете назвати?
4. Як характеризуються суб'єкти правовідносин із соціального забезпечення?
5. З яких елементів складається правосуб'єктність в сфері соціального забезпечення?
6. Як характеризуються основні об'єкти соціального забезпечення?
7. У чому полягають особливості юридичних фактів у правовідносинах соціального забезпечення?
8. У чому полягають особливості взаємовідносин органів державного управління в сфері соціального забезпечення та громадян України?

РОЗДІЛ 2. ОСНОВНА ЧАСТИНА

ТЕМА 4. ТРУДОВИЙ СТАЖ

План

- 4.1. Поняття та види трудового стажу.
- 4.2. Правила обчислення трудового стажу.
- 4.3. Підтвердження трудового стажу.

Нормативно-правові акти: 1, 2, 3, 4, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 30, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 47, 48.

Спеціальна література: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9.

Міні-лексикон: Трудовий стаж, загальний трудовий стаж, неперервний трудовий стаж, спеціальний трудовий стаж, вислуга років.

4.1. Поняття та види трудового стажу

Трудовий стаж – це тривалість оплаченої суспільно корисної діяльності громадянина у суспільному виробництві, а також інші види діяльності, прирівняної до неї, з якою право пов'язує певні юридичні наслідки.

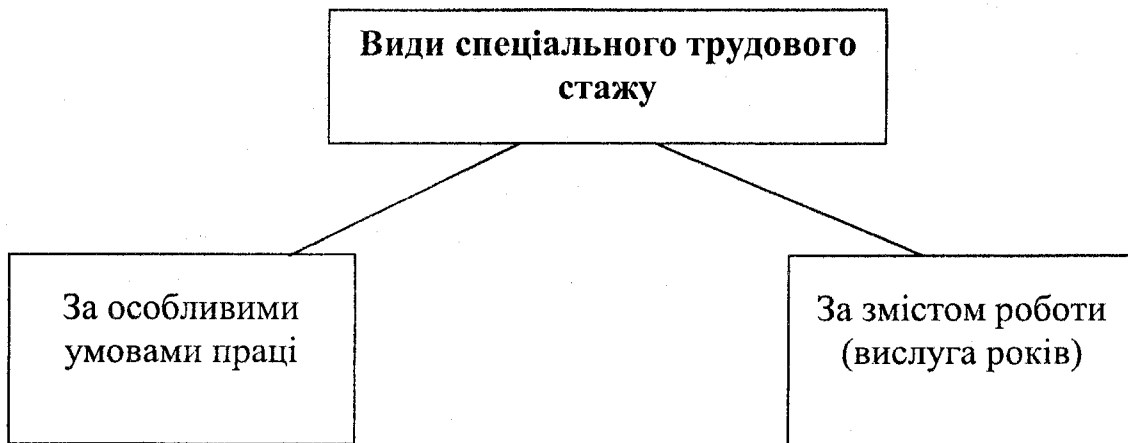
Стаття 56 Закону "Про пенсійне забезпечення" перераховує види діяльності, що зараховуються до стажу роботи, які дають право на трудову пенсію:

- робота, виконувана на підставі трудового договору на підприємствах і організаціях незалежно від форм власності та господарювання, а також на підставі членства в колгоспах та кооперативах;
- будь-яка інша робота, на якій працівник підлягав державному соціальному страхуванню або за умови сплати страхових внесків, період одержання допомоги по безробіттю, а також роботи в'язнів і робота за угоди цивільно-правового характеру за умови сплати страхових внесків;
- творча діяльність;
- військова служба та перебування в партизанських загонах і з'єднаннях, служба в органах державної безпеки та органах внутрішніх справ;

- служба у воєнізованій охороні, в органах спеціального зв'язку і в гірничорятувальних частинах;
- навчання у вищих і середньо-спеціальних закладах, в училищах і на курсах по підготовці кадрів, підвищенню кваліфікації, в аспірантурі, докторантурі і клінічній ординатурі;
- тимчасова непрацездатність, що почалася у період роботи;
- час догляду за інвалідом I групи або дитиною-інвалідом до 16 років, а також за пенсіонером, який за висновком медичного органу потребує постійного стороннього догляду;
- час догляду непрацюючої матері за малолітніми дітьми, але не довше ніж до досягнення кожною дитиною трирічного віку;
- період проживання дружин осіб офіцерського складу, прапорщиків, мічманів і військовослужбовців надстрокової служби з чоловіками в місцевостях, де була відсутня можливість їх працевлаштування за спеціальністю, але не більше 10 років.

- 1. Загальний трудовий стаж** – це загальна сумарна тривалість трудової та іншої суспільно корисної діяльності незалежно від перерв.
- 2. Неперервний трудовий стаж** – це тривалість неперервної праці працівника на тому самому підприємстві, в організації, установі (втратив своє значення).
- 3. Спеціальний трудовий стаж** – це сумарна тривалість трудової чи іншої суспільно корисної діяльності, відокремленої із загального стажу або за її змістом, або за умовами праці.

Спеціальний стаж за **особливими умовами праці** (дає право на певні пільги у призначенні пенсії за віком):

- робота з особливими шкідливими і важкими умовами праці (список №1);
- робота зі шкідливими і важкими умовами праці (список №2). Списки виробництв, робіт, професій, посад і показників зі шкідливими і важкими умовами праці затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 11 березня 1994 р. №162;
- робота на підземних і відкритих гірничих роботах і в металургії за списком робіт і професій, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 31 березня 1994 р. №202.

Спеціальний трудовий стаж за **змістом роботи (вслуга років)** – це тривалий, вимірюваний низкою років період трудової чи державної діяльності, що створює за належних умов право на відповідні види пільг і переваг.

За змістом виділяють такі види стажу:

- державна служба;
- військова служба та служба в органах Міністерства внутрішніх справ;
- робота суддів і прокурорських працівників;
- робота працівників освіти, охорони здоров'я та соціального забезпечення;
- служба працівників цивільної авіації і льотно-випробного складу;
- робота окремих категорій спеціалістів народного господарства.

4.2. Способи підрахування трудового стажу

- У звичайному порядку.

Зараховується лише фактична тривалість трудової чи іншої суспільно корисної діяльності.

- **У кратному порядку.**

Коли фактична тривалість трудової чи іншої суспільно корисної діяльності помножується на відповідний коефіцієнт .

Наприклад, у трудовий стаж у потрібному розмірі зараховується:

- 1) військова служба у складі діючої армії у період бойових дій;
- 2) час перебування у фашистських концтаборах та інших місцях примусового утримання громадян у період війни (в тому числі дітей);
- 3) робота в місті Ленінграді у період його блокади;
- 4) перебування в місцях позбавлення волі і заслання та ін. громадянам, необґрунтовано притягнутим до кримінальної відповідальності, а потім реабілітованим.

У подвійному розмірі зараховуються:

- 1) час проживання у місті Ленінграді у період його блокади;
- 2) робота в закладах (відділеннях) по лікуванню осіб, заражених вірусом СНІДу і хворих на СНІД, у патолого-анатомічних і реанімаційних відділеннях лікувальних установ.

- **У пільговому порядку загальний трудовий стаж нараховується** протягом повного сезону на підприємствах і організаціях сезонних галузей промисловості.

4.3. Підтвердження трудового стажу

Основним документом, який підтверджує трудову діяльність працівника, є **трудова книжка**.

До трудової книжки вносяться:

- відомості про працівника – прізвище, ім'я, по батькові, дата народження;
- відомості про роботу – переведення на постійну роботу, звільнення;
- відомості про нагородження і заохочення;
- відомості про відкриття, на які видано диплом.

Порядок ведення трудових книжок регулюється інструкцією про порядок ведення трудових книжок на підприємствах, в установах, організаціях, яка затверджена наказом Міністерства праці, Міністерства юстиції і Міністерства соціального захисту від 29 липня 1993 р. №58.

Крім трудової книжки доказом трудового стажу можуть бути інші документи, видані за місцем роботи, служби, навчання, а також архівними установами. Порядок підтвердження трудового стажу для призначення пенсії за відсутністю трудової книжки чи відповідних записів в ній затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 12 серпня 1993 р. №637.

Види діяльності	Документи, які підтверджують
1. Час роботи осіб, які займаються підприємницькою діяльністю, заснованою на приватній власності та виключно на їх праці	Довідка Пенсійного фонду України про сплату страхових внесків
2. Час творчої діяльності членів творчих спілок та інших творчих працівників	– Довідки про період сплати страхових внесків до Пенсійного фонду України – До 1 липня 1992 р. довідки (виписки) з постанов секретаріатів, правлінь творчих спілок України про встановлення творчого стажу
3. Військова служба в органах державної безпеки	– Військові квитки – Довідки військових комісаріатів, військових частин і установ системи Міноборони України, Держкомкордону України, Головного управління командуючого Національною Гвардією України, Управління охорони вищих посадових осіб України, органів управління інших військових формувань, що утворюються Верховною Радою України – Довідки архівних і військово-лікувальних установ
4. Час перебування в партизанських загонах і з'єднаннях у період ВВВ	– Довідки штабів партизанського руху – Довідки архівів за місцем діяльності партизанських загонів і з'єднань
5. Військова служба у складі діючої армії в період бойових дій	– Довідки військових комісаріатів
6. Час служби в органах внутрішніх справ	– Довідки Міністерства внутрішніх справ України
7. Час навчання у вищих навчальних, професійних навчально-виховних закладах підвищення кваліфікації і перепідготовки	– Дипломи, посвідчення, свідоцтва – Довідки та інші документи, що видані на підставі архівних даних і містять відомості про період навчання – Довідки про тривалість навчання в навчальному закладі у відповідні роки за умови, що в документах є дані про закінчення певного навчального періоду або окремих його етапів
8. Тривалість тимчасової непрацездатності, яка почалася в період роботи	– Довідка за місцем роботи – Листок непрацездатності

Види діяльності	Документи, які підтверджують
9. Час догляду за інвалідом I групи, дитиною-інвалідом віком до 16 років, а також за пенсіонером, який за висновком медичного закладу потребує постійного стороннього догляду	– Документи, що засвідчують перебування на інвалідності (для інвалідів I групи і дітей-інвалідів – документи, що засвідчують вік (для престарілих і дітей-інвалідів); акт обстеження фактичних обставин здійснення догляду, який складається відділом соціального захисту населення
10. Час перебування на інвалідності	– Виписка з акта обстеження МСЕК, медичні висновки – Посвідчення одержувача допомоги, пенсійне посвідчення – Довідка відділу соціального захисту населення
11. Час догляду непрацюючої матері за малолітніми дітьми	Свідоцтво про народження дитини; документ про досягнення дитиною трирічного віку, якщо виписка з трудової книжки або довідка управління житловим фондом чи довідка сільської, селищної ради народних депутатів
12. Період проживання дружин осіб офіцерського складу, прапорщиків, мічманів і військовослужбовців надстрокової служби з чоловіками в місцевостях, де була відсутня можливість їх працевлаштування за спеціальністю	Довідка, видана командирами або начальниками військових частин, військово-навчальних закладів
13. Час перебування під вартою, час відбування покарання в місцях позбавлення волі та час перебування в засланні і на примусовому лікуванні	– Довідки органів внутрішніх справ і зарахування до трудового стажу за наявністю документів: про реабілітацію (довідки суду, органів прокуратури, дізнання та слідства про припинення кримінальної справи) чи довідки суду про виникнення виправдовувального вироку
14. Період проживання в місті Ленінграді у період його блокади з 8.09.41 р. по 27.01.44 р.	– Довідка органів управління житлового фонду – Виписка з домової книги або з квартирних списків – Прописна картка – Довідка про термін евакуації з міста Ленінграда – Мобілізаційне розпорядження
15. Час перебування на окупованій території України та інших держав у період ВВВ	– Довідки сільських, міських рад народних депутатів та їх виконкомів та районних державних адміністрацій

Види діяльності	Документи, які підтверджують
16. Час перебування у фашистських концтаборах ГЕТТО та інших місцях примусового утримання в період війни, у тому числі дітей, примусово вивезених з тимчасово окупованої території у період ВВВ	<ul style="list-style-type: none"> – Будь-які документи того часу, які містять необхідні відомості. У разі відсутності таких документів приймаються довідки, видані: <ul style="list-style-type: none"> – архівними установами; – органами державної безпеки або внутрішніх справ за місцем прибуття зазначених осіб до України; – службою розшуку національного комітету товариства Червоного Христа України

У тих випадках, коли документи, що підтверджують трудовий стаж, не збереглися, ці періоди можуть визначатися на підставі **опитувань свідків**.

При цьому законодавець виходить із того, що документи можуть бути відсутніми з двох основних причин:

- 1) у зв'язку з воєнними діями, стихійним лихом і аваріями, катастрофами чи іншими надзвичайними ситуаціями;
- 2) у зв'язку з ліквідацією підприємств, організацій, установ чи відсутності архівних даних.

Трудовий стаж установлюється за твердженнями не менше як двох свідків, які знають заявника, оскільки з ним працювали та мають документи про свою роботу за цей період часу, стосовно якого вони підтверджують роботу заявника.

Особливості підтвердження трудового стажу окремих категорій працівників

У тих випадках, коли в трудовій книжці відсутні відомості, що визначають право на пенсії на пільгових умовах або за вислугу років, установлених окремим категоріям працівників, для підтвердження трудового стажу приймаються уточнюючі довідки, в яких має бути зазначено:

- період роботи, що зараховується до стажу;
- професія або посада;
- характер виконуваної роботи;
- розділ, підрозділ, пункт, найменування роботи у списках або їх номери;
- первинні документи за час виконання роботи, на підставі яких видано зазначену довідку.

Запитання для перевірки

1. Як можна дати визначення поняттю трудового стажу?
2. Які види трудового стажу Ви знаєте?
3. Яке значення мають різновиди трудового стажу для соціального забезпечення?
4. Які періоди крім роботи за трудовим договором включаються до трудового стажу?
5. Яким чином вираховується трудовий стаж?
6. Як підтверджується трудовий стаж?
7. Як співвідносяться страховий та трудовий стаж?

ТЕМА 5. ПЕНСІЯ ЗА ВІКОМ

План

- 5.1. Поняття та основні ознаки пенсії.
- 5.2. Поняття та ознаки пенсії за віком.
- 5.3. Види пенсії за віком.
- 5.4. Призначення пенсії за віком при неповному трудовому стажі.
- 5.5. Розмір пенсії за віком.

Нормативно-правові акти: 1, 2, 3, 16, 20, 35, 43, 44, 47.

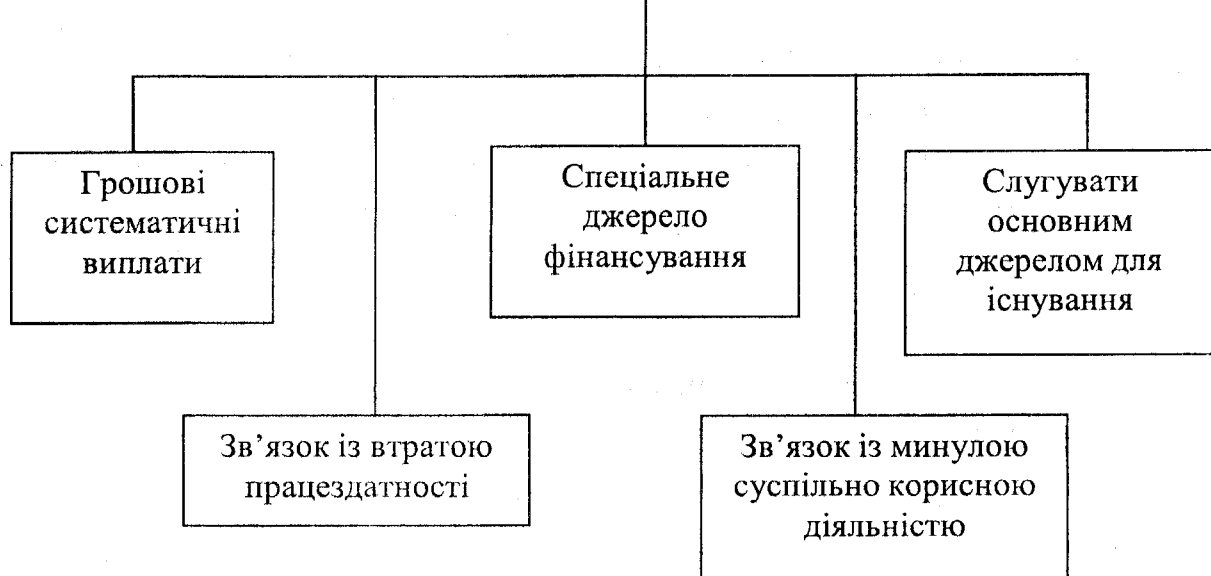
Спеціальна література: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9.

Міні-лексикон: пенсія, пенсія за віком, спеціальний трудовий стаж, ветеран праці, пенсія при неповному трудовому стажі.

5.1. Поняття та основні ознаки пенсії

Пенсія – це грошове забезпечення, отримуване із суспільних фондів споживання громадянами за наявності у них постійної чи стійкої непрацездатності за віковою ознакою, у зв'язку з вислугою років або за станом (для призначення пенсії з інвалідності), призначене за суспільно корисну працю і покликане слугувати постійним і основним джерелом засобів до існування.

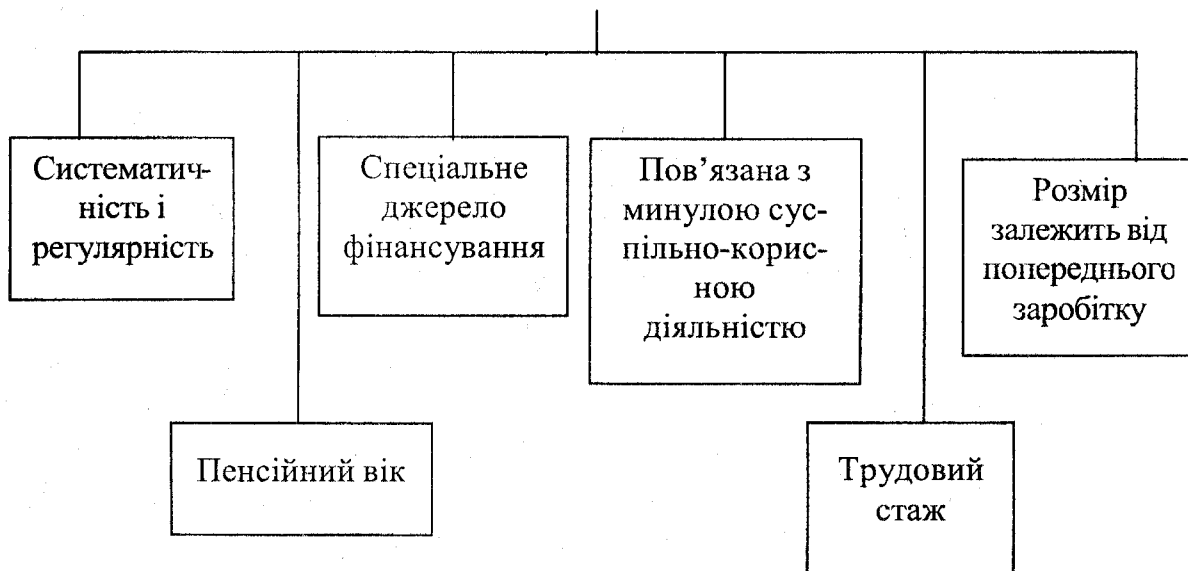
Основні ознаки пенсії

5.2. Поняття та ознаки пенсії за віком

Пенсія за віком – це щомісячні виплати з фондів для непрацездатних, що призначаються у розмірах, співвідносних із минулим заробітком, особам, які впродовж установленого строку займалися суспільно корисною діяльністю і досягли певного віку.

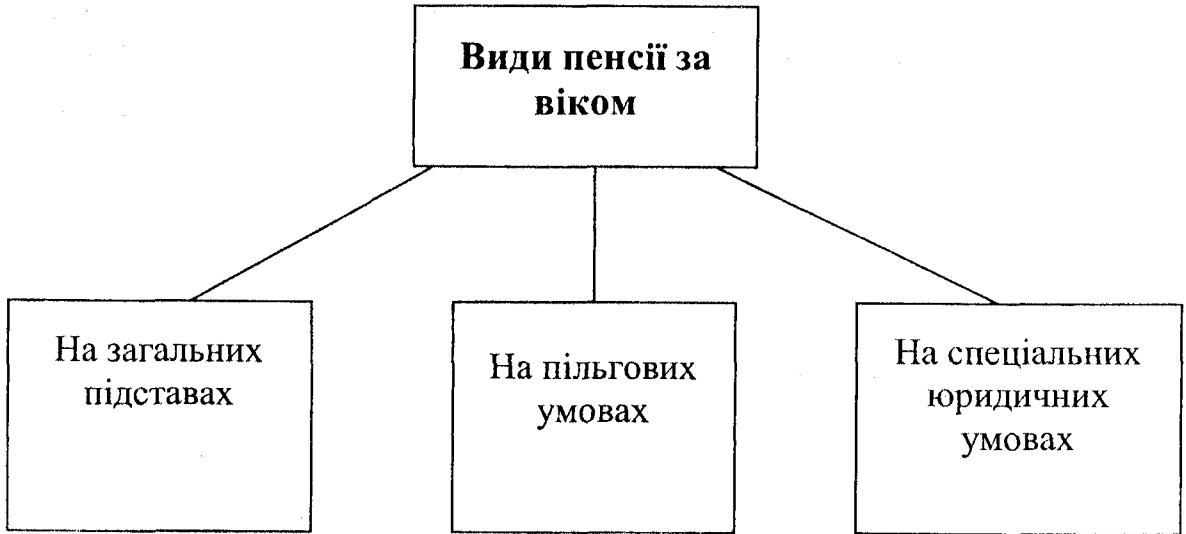
Ознаки пенсії за віком

5.3. Види пенсії за віком

Пенсії за віком поділяються на окремі підвиди залежно від:

- умов праці;
- тривалості трудового стажу;
- спеціальних юридичних підстав.

Основні (загальні) умови призначення пенсії за віком:

Призначення пенсії за віком на пільгових умовах
(стосується певної категорії працівників, які працюють в особливих умовах)

Категорія працівників, громадян	Підстави для призначення пенсії за віком на пільгових умовах	Пільгові умови	Примітка	Стаття, пункт Закону про пенсійне забезпечення
1	2	3	4	5
Працівники, зайняті повний робочий день на роботах з особливо шкідливими умовами праці	Список № 1 виробництв, робіт, професій, посад і показників на підземних роботах, на роботах з особливо шкідливими й особливо важкими умовами праці, зайнятість на яких надає право на пенсію за віком на пільгових умовах, затверджений Постановою КМУ від 11.03.94 р. № 162; атестація робочих місць	Для чоловіків: по досягненні 50 років і при стажі роботи не менше 20 років, із них не менше 10 років на вказаних роботах; для жінок: по досягненні 45 років і при стажі роботи не менше 15 років, із них не менше 7 років 6 місяців на вказаних роботах	Робітникам, що мають не менше половини стажу роботи з особливо шкідливими й особливо важкими умовами праці, пенсії на пільгових умовах призначаються зі зменшенням віку, передбаченого ст. 12 Закону про пенсійне забезпечення: на 1 рік за кожний повний рік такої роботи чоловікам і на 1 рік 4 місяці – жінкам	Пункт "а" статті 13
Працівники, зайняті повний робочий день на інших роботах із шкідливими і важкими умовами праці	Список № 2 виробництв, робіт, професій, посад і показників із шкідливими і важкими умовами праці, зайнятість на яких надає право на пенсію за віком на пільгових умовах, затверджений Постановою КМУ від 11.03.94 р. № 162; атестація робочих місць	Для чоловіків: по досягненні 55 років і при стажі роботи не менше 25 років, із них не менше 12 років 6 місяців на вказаних роботах; для жінок: по досягненні 50 років і при стажі роботи не менше 20 років, із них не менше 10 років на вказаних роботах	Робітникам, що мають не менше половини стажу роботи з особливо шкідливими й особливо важкими умовами праці, пенсії на пільгових умовах призначаються зі зменшенням віку, передбаченого ст. 12 Закону про пенсійне забезпечення: на 1 рік за кожні 2 роки 6 місяців такої роботи чоловікам і за 2 роки такої роботи жінкам	Пункт "б" статті 13

1	2	3	4	5
Трактористи-машиністи	Зайнятість безпосередньо у виробництві сільсько-господарської продукції в колгоспах, радгоспах, інших підприємствах сільського господарства	Для чоловіків: по досягненні 55 років і при стажі роботи не менше 25 років, із них не менше 20 років на вказаній роботі; Для жінок: по досягненні 50 років і при стажі роботи не менше 20 років, із них не менше 15 років на вказаній роботі		Пункт "в" статті 13
Жінки	Робота доярками (опера-торами машинного доїння) свинарками-опера-торами в колгоспах, радгоспах, інших підприємствах сільського господарства	По досягненні 50 років і при стажі вказаної роботи не менше 20 років за умови виконання встановлених норм обслуговування		Пункт "д" статті 13
Жінки	Зайнятість протягом повного сезону на вирощуванні, збиранні і післязбиральному опрацюванні тютюну	По досягненні 50 років і при стажі вказаної роботи не менше 20 років		Пункт "е" статті 13
Працівниці текстильного виробництва, зайняті на верстатах та машинах	Список текстильних виробництв і професій, робота на яких дає робітницям право на пенсію за віком по досягненні 50 років і при стажі вказаної роботи не менше 20 років, затверджений Постановою КМУ від 12.10.92 р. № 583	По досягненні 50 років і при стажі вказаної роботи не менше 20 років		Пункт "є" статті 13

1	2	3	4	5
Жінки, працюючі в сільськогосподарському виробництві та які виховують п'ятеро і більше дітей	Постанова КМ України "Про порядок призначення пенсій на пільгових умовах жінкам, що працюють у сільськогосподарському виробництві і виховали п'ятеро і більше дітей" від 16.05.92 р. № 244	Незалежно від віку та трудового стажу		Пункт "ж" статті 13
Водії	Робота на міському пасажирському транспорті (автобусах, тролейбусах, трамваях) або на великогазових автомобілях, зайнятих у технологічному процесі важких і шкідливих виробництв	Для чоловіків: по досягненні 55 років і при стажі роботи 25 років, у тому числі на вказаній роботі не менше 12 років 6 місяців; для жінок: по досягненні 50 років і при стажі роботи 20 років, у тому числі на вказаній роботі не менше 10 років		Пункт "з" статті 13
Працівники інших виробництв, професій та посад	Атестація робочих місць	Для чоловіків: не раніше ніж по досягненні 50 років; для жінок: не раніше ніж по досягненні 50 років	Дострокові пенсії вказаним робітникам встановлюються за рахунок коштів підприємств і організацій, призначених для оплати праці, що перераховуються в Пенсійний фонд України на виплату пенсій до досягнення робітником пенсійного віку, передбаченого ст. 12 Закону про пенсійне забезпечення	Стаття 13

Призначення пенсій за віком на спеціальних юридичних підставах

Категорія громадян	Підстави для призначення пенсій за віком на спеціальних юридичних підставах	Пільгові умови	Примітка	Стаття, пункт Закону про пенсійне забезпечення
1	2	3	4	5
Військові, особи командного і рядового складу органів внутрішніх справ	Участь у бойових діях; статус інваліда внаслідок поранення, контузії, каліцтва, отриманого при захисті Батьківщини чи при виконанні інших обов'язків військової служби (службових обов'язків) чи внаслідок захворювання, пов'язаного з перебуванням на фронті чи з виконанням інтернаціонального обов'язку	Для чоловіків: по досягненні 55 років і при стажі роботи 25 років; для жінок: по досягненні 50 років і при стажі роботи 20 років		Стаття 16
Батьки і дружини військових осіб командного і рядового складу органів внутрішніх справ, загиблих у період проходження військової служби (виконання службових обов'язків) або після звільнення зі служби, але внаслідок поранення, контузії, каліцтва, отриманих при виконанні військової служби (службових	Якщо вони не вступили в повторній шлюб	Для чоловіків: по досягненні 55 років і при стажі роботи 25 років; для жінок: по досягненні 50 років і при стажі роботи 20 років		Стаття 16

1	2	3	4	5
обов'язків), захворювання, пов'язаного з перебуванням на фронті, з ліквідацією наслідків Чорнобильської катастрофи або з виконанням інтернаціонального обов'язку				
Жінки	Матері п'ятох або більше дітей, виховавших їх до 8 років	По досягненні 50 років і при стажі роботи не менше 15 років із зарахуванням у стаж часу догляду за дітьми (відповідно до пунктів "э" і "ж" статті 56 Закону про пенсійне забезпечення)		Стаття 17
Матері інвалідів із дитинства	Виховання дитини-інваліда з дитинства до восьмирічного віку	По досягненні 50 років і при стажі роботи не менше 15 років із зарахуванням у стаж часу догляду за дітьми (відповідно до пунктів "є" і "ж" статті 56 Закону про пенсійне забезпечення)	До числа інвалідів із дитинства належать також діти-інваліди віком до 16 років, що мають право на одержання соціальної пенсії (стаття 94 Закону про пенсійне забезпечення)	Стаття 17
Батьки інвалідів із дитинства	Відсутність матері; виховання дитини-інваліда з дитинства до восьмирічного віку	По досягненні 55 років при стажі роботи 20 років		Стаття 17

1	2	3	4	5
Громадяни	Хворі на гіпофізарний нанізм (ліліпути); диспропорційні карлики	Для чоловіків: по досягненні 45 років і при стажі роботи не менше 20 років; для жінок: по досягненні 40 років і при стажі роботи не менше 15 років		Стаття 18
Інваліди	Інваліди I групи - сліпі; інваліди з дитинства I групи	Для чоловіків: по досягненні 50 років і при стажі роботи не менше 15 років; для жінок: по досягненні 40 років і при стажі роботи не менше 10 років		

5.4. Призначення пенсій за віком при неповному трудовому стажі

Пенсія за віком при неповному стажі роботи призначається без будь-яких додаткових умов у розмірі, пропорційному стажу, який є.

Спосіб нарахування:

- 1) спочатку визначити розмір повної пенсії (при повному трудовому стажі);
- 2) пенсія ділиться на число місяців необхідного повного стажу роботи ;
- 3) отримана сума помножується на кількість місяців фактичного стажу роботи.

Розмір пенсії не повинен бути меншим від соціальної пенсії.

5.5. Розмір пенсії за віком

Розмір пенсії за віком залежить:

- а) від розміру попереднього заробітку;
- б) від тривалості трудового стажу.
- в) від мінімального розміру пенсії за віком.

Пенсія за віком призначається у розмірі 55 % середнього заробітку, але не нижче мінімального розміру пенсій за віком.

За кожний повний рік роботи понад 25 років для чоловіків і 20 років – для жінок пенсія збільшується на 1%, але не менше як на 1% мінімального розміру пенсії, але не більше 75% попереднього заробітку, а для осіб, які мають право на пенсію за віком на пільгових умовах, – не більше 85 %.

Надбавки на пенсії за віком встановлюються:

- 1) непрацюючим пенсіонерам, які мають на своєму утриманні непрацездатних членів сім'ї: на кожного непрацюючого члена сім'ї – в розмірі соціальної пенсії для відповідної категорії непрацездатних;
- 2) самотнім пенсіонерам, які за висновком медичних закладів потребують постійного стороннього догляду, у розмірі соціальної пенсії.

Запитання для перевірки

1. Якими є основні ознаки пенсії як виду соціального забезпечення?
2. Якими є основні ознаки пенсії за віком?
3. Які Ви знаєте пенсії за віком?
4. Які загальні умови призначення пенсії за віком?
5. У чому полягає особливість призначення пенсії за віком на пільгових умовах?
6. На який термін призначається пенсія за віком?
7. Яким чином визначається пенсія за віком?

Пенсія за віком призначається довічно незалежно від стану здоров'я.

ТЕМА 6. ПЕНСІЯ ЗА ВИСЛУГУ РОКІВ

План

- 6.1. Поняття та основні умови призначення пенсії за вислугу років.
- 6.2. Умови призначення та розміри пенсії за вислугу років окремим категоріям працівників.

Нормативно-правові акти: 1, 2, 3, 4, 5, 10, 11, 12, 13, 33, 34, 36, 38, 39, 42, 48.

Спеціальна література: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9.

Міні-лексикон: пенсія за вислугу років, вислуга років, державний службовець, пенсія при неповному стажі роботи.

6.1. Поняття та основні умови призначення пенсії за вислугу років

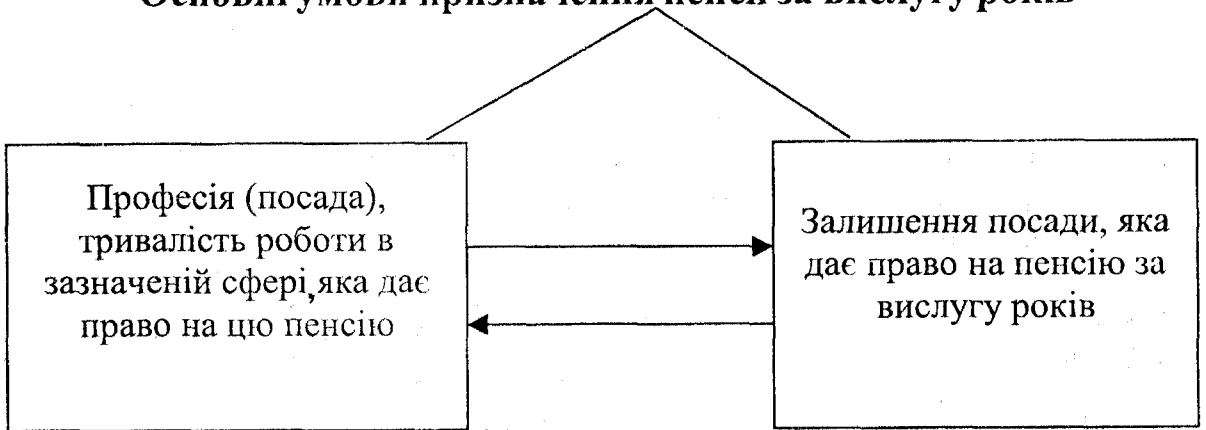
Пенсія за вислугу років – це щомісячні виплати з Пенсійного фонду та з інших джерел фінансування, що призначаються довічно в розмірі, співвіднесеному з минулим заробітком, особам, які мають установлений законом спеціальний трудовий стаж (вислугу років).

Коло осіб, які мають право на пенсію за вислугу років:

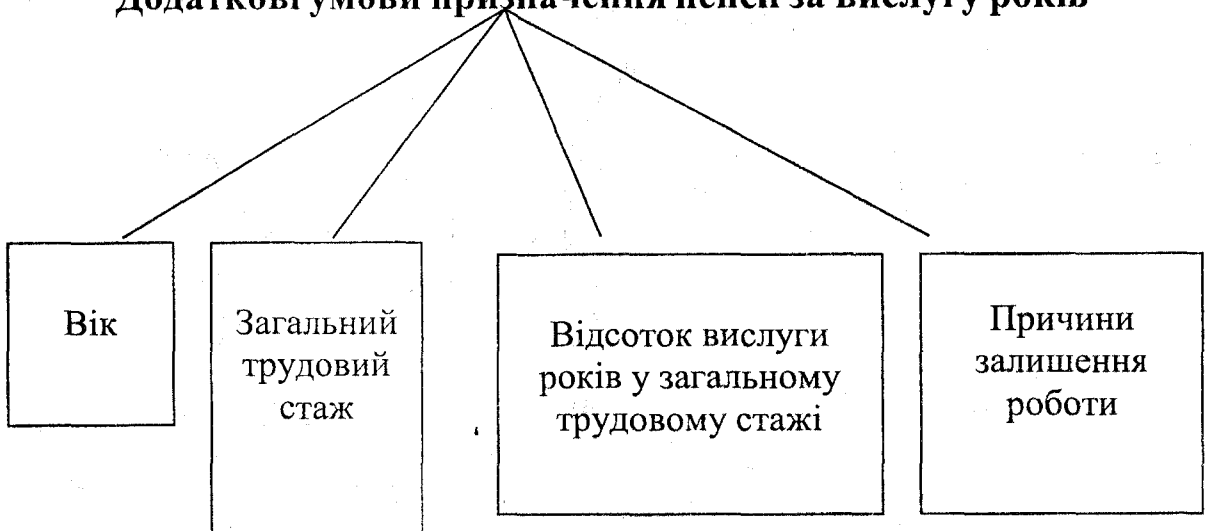
1. Військовослужбовці та працівники органів Міністерства внутрішніх справ (Закон "Про соціально-правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей; Закон "Про міліцію").

2. Працівники цивільної авіації та льотно-випробного складу (Закон "Про пенсійне забезпечення", перелік посад льотно-випробного складу та інших працівників цивільної авіації, порядок нарахування строків вислуги років для призначення їм пенсій – Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 1992 року).
3. Державні службовці, судді, працівники прокуратури, митних органів (Закон України "Про державну службу"; Закон "Про порядок нарахування стажу державної служби"; Постанова Кабінету Міністрів України від 3 травня 1994 року; Закон України "Про статус суддів"; Закон України "Про прокуратуру"; Митний кодекс України).
4. Окремі категорії працівників (спеціалістів) інших галузей народного господарства (Закон України "Про пенсійне забезпечення").

Основні умови призначення пенсії за вислугу років

Додаткові умови призначення пенсії за вислугу років

6.2. Умови призначення та розміри пенсії за вислугу років окремим категоріям працівників

Призначення пенсії за вислугу років військовослужбовцям та працівникам Міністерства внутрішніх справ

Категорія працівників	Додаткові (спеціальні) обставини	Вік	Загальний трудовий стаж	Вислуга років	Розмір пенсії
Військовослужбовці та працівники органів Міністерства внутрішніх справ				20	50%–85 грошового утримання
Військовослужбовці та працівники органів Міністерства внутрішніх справ	Вихід у відставку за станом здоров'я	45 р.	25 р.	12,5	55–85% грошового утримання

Призначення пенсій за вислугу років державним службовцям

Категорія працівників	Додаткові (спеціальні) обставини	Вік	Загальний трудовий стаж	Вислуга років	Розмір пенсії
Державні службовці		Чол. – 60 р. Жін. – 55 р.	Чол. – 25 р., Жін. – 20 р.,	10 10	80–90% попереднього заробітку

Пенсія за вислугу років суддям

Категорія працівників	Додаткові (спеціальні) обставини	Вік	Загальний трудовий стаж	Вислуга років	Розмір пенсії
Судді				20	80–90% заробітку
Судді	Немає 20 років роботи на посаді судді	Чол. – 55 р. Жін. – 50 р.	25 р. 20 р.		Пропорційно часу роботи на посаді судді

До стажу роботи, який дає право на пенсію за вислугу років, зараховується:

- а) робота на посадах суддів у судах України, державних арбітрів, відомчих арбітражів України;
- б) час роботи на посадах суддів і арбітрів у судах, державному і відомчому арбітражі колишнього СРСР і республік, які раніше входили до СРСР;
- в) час роботи на посадах, безпосередньо пов'язаних із керівництвом і контролем за діяльністю суддів, у Верховному суді України, в обласних судах, у Київському і Севастопольському міських судах, Міністерстві юстиції України і підвідомчих йому органах на місцях, за діяльністю Державного арбітражу України, Вищого арбітражного суду України, а також на посадах прокурорів і слідчих за умови наявності стажу роботи на посадах суддів не менш як 10 років.

Призначення пенсії за вислугу років працівникам прокуратури

До працівників прокуратури належать:

- а) слідчі працівники;
- б) працівники, які обіймають прокурорські посади.

Категорія працівників	Додаткові (спеціальні) обставини	Вік	Загальний трудовий стаж	Вислуга років	Розмір пенсії
Слідчі прокуратури				20	50–75% заробітку
Слідчі прокуратури	Немає 20 років на зазначеній посаді	Чол. – 60 р. Жін. – 55 р.	25 р. 20 р.	Не менш як 12	Пропорційно часу роботи на посаді
Прокурори				20	50–75%
Прокурори	Немає 20 років на зазначеній посаді	Чол. – 60 р. Жін. – 55 р.	25 р. 20 р.	Не менш як 12	Пропорційно часу роботи на посаді

До стажу роботи, який дає право на пенсію за вислугу років слідчим працівникам, зараховується:

- робота в органах прокуратури на посадах слідчого, начальника чи заступника начальника слідчого підрозділу;
- робота в органах внутрішніх справ, СБУ на посадах слідчого, начальника чи заступника слідчого підрозділу;
- частково оплачувана відпустка жінкам із догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

Особам, що займають прокурорські посади, до вислуги років зараховується:

- а) час роботи на прокурорських посадах;
- б) слідча робота в органах прокуратури, внутрішніх справ і служби безпеки;
- в) робота суддів;
- г) частково оплачувана відпустка жінкам.

Пенсія за вислугу років працівникам митних органів призначається:

Категорія працівників	Додаткові (спеціальні) обставини	Вік	Загальний трудовий стаж	Вислуга років	Розмір пенсії
Службовці митних органів, яким присвоєні персонально звання		Чол. – 60 р.	25 р.	10	80–90% заробітку
		Жін. – 55 р.	20 р.		

До трудового стажу, який дає право на пенсію за вислугу років, відносять:

- а) час служби на посадах, за зайняття яких посадовим особам присвоюється персональне звання;
- б) час служби у Збройних силах та в інших військових формуваннях України та колишнього СРСР;
- в) час роботи у правоохоронних органах, а також в органах державної виконавчої влади і міського самоврядування;
- г) час навчання в митних установах із відривом від праці не більше як на 3 роки і повернення на роботу в митні органи;
- д) час відпустки за вагітністю й пологами, а також частково оплачувані відпустки по догляду за дитиною до досягнення трирічного віку.

Категорії осіб, що працюють у певних галузях народного господарства, перераховані і затверджені у Постанові Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 1992 року, а умови призначення пенсії за вислугу років цим категоріям працівників закріплені у статті 55 закону "Про пенсійне забезпечення"

Категорія робітників	Умови призначення пенсії за вислугу років	Примітка	Стаття, пункт Закону про пенсійне забезпечення
1	2	3	4
Працівники льотного і льотно-випробного складу	Для чоловіків – при вислузі років на відповідних посадах не менше 25 років; для жінок – не менше 20 років	Перелік посад робітників льотного складу, робота на яких надає право на пенсію за вислугу років, порядок обчислення термінів вислуги років для призначення їм пенсій, а також порядок призначення і виплати пенсій льотно-випробного складу цивільної авіації, затверджені Постановою про пенсії робітникам авіації. Робітники, звільнені з льотної роботи за станом здоров'я (через хворобу), при наявності вислуги років у чоловіків не менше 20 років і в жінок не менше 15 років, мають право на пенсію пропорційно відпрацьованому часу	Стаття 52, пункт "а" статті 54
Робітники, що здійснюють керування повітряним рухом і мають посвідчення диспетчера	Для чоловіків – по досягненні 50 років і при загальному стажі – роботи не менше 20 років, із них не менше 12 років 6 місяців – робота з безпосереднього керування польотами повітряних судів; для жінок – по досягненні 45 років і при загальному стажі роботи не менше 17 років 6 місяців, із них не менше 10 років – робота з безпосереднього керування польотами повітряних суден	Перелік № 1 посад робітників, що здійснюють керування повітряним рухом, робота на яких зараховується до стажу роботи з безпосереднього керування польотами повітряних суден при призначенні пенсій за вислугу років, а також порядок обчислення термінів вислуги років для призначення їм пенсій, затверджені Постановою про пенсії робітникам авіації. Робітники, звільнені з роботи із безпосереднього керування польотами повітряних суден за станом здоров'я (через хворобу), при наявності вислуги років у чоловіків не менше 10 років	Стаття 52, пункт "б" статті 54

1	2	3	4
		і в жінок не менше 7 років 6 місяців мають право на пенсію пропорційно відпрацьованому часу. У вислугу років робітникам, що здійснюють керування повітряним рухом, зараховується також робота, показана в пункті "а" статті 54 Закону "Про пенсійне забезпечення"	
Робітники, що здійснюють керування повітряним рухом і мають посвідчення (диспетчера, старшого диспетчера, керівника польотів)	Незалежно від віку, при стажі роботи на вказаних роботах: для чоловіків – не менше 20 років; для жінок – 17 років 6 місяців	Перелік № 2 посад робітників керування повітряним рухом цивільної авіації, робота на який зараховується в загальний стаж роботи в службі керування повітряним рухом при призначенні пенсій за вислугу років, а також порядок числення термінів вислуги для призначення їм пенсій, затверджені Постановою про пенсії робітникам авіації	
Інженерно-технічний склад	Для чоловіків – по досягненні 55 років і при загальному стажі роботи в цивільній авіації не менше 25 років, із них не менше 20 років на вказаній посаді; для жінок – по досягненні 50 років і при загальному стажі роботи в цивільній авіації не менше 20, із них не менше 15 років на вказаній посаді	Перелік посад і робіт інженерно-технічного складу авіації, що надають право на пенсію за вислугу років, затверджений Постановою про пенсії робітникам авіації. У вислугу років робітникам інженерно-технічного складу зараховується також робота, вказана в пунктах "а" і "б" статті 54 Закону "Про пенсійне забезпечення"	Стаття 52, пункт "у" статті 54

1	2	3	4
Бортпровідники	Для чоловіків – по досягненні 55 років і при загальному стажі роботи не менше 25 років, із них не менше 15 років бортпровідником; для жінок – по досягненні 45 років і при загальному стажі роботи не менше 20 років, із них не менше 10 років бортпровідницею		Стаття 52, пункт "г" статті 54
<i>Примітка.</i> Перераховані категорії робітників та службовців авіації льотно-випробного складу мають право на пенсію за вислугу років незалежно від відомчої підпорядкованості підприємств, заснувань і організацій, у яких вони зайняті.			
Робітники локомотивних бригад і окремі категорії робітників, що безпосередньо здійснюють організацію перевезень і забезпечують безпеку руху на залізничному транспорті і метрополітені	Для чоловіків – по досягненні 55 років і при загальному стажі роботи не менше 25 років, із них не менше 12 років 6 місяців – на вказаній роботі; для жінок – по досягненні 50 років і при загальному стажі роботи не менше 20 років, із них не менше 10 років на вказаній роботі	Список професій і посад робочих локомотивних бригад і окремих категорій робітників, що безпосередньо здійснюють організацію перевезень і забезпечують безпеку руху на залізничному транспорті й у метрополітені і мають право на пенсію за вислугу років, затверджений Постановою КМУ від 12.10.92 р. № 583	Стаття 52, пункт "а" статті 55
Водії вантажних автомобілів, безпосередньо зайнятих у технологічному процесі на шахтах, у рудниках, розробках і рудних кар'єрах на вивозі вугілля, сланцю, руди, породи	Для чоловіків – по досягненні 55 років і при загальному стажі роботи не менше 25 років, із них не менше 12 років 6 місяців на вказаній роботі; для жінок – по досягненні 50 років і при загальному стажі роботи не менше 20 років, із них не менше 10 років на вказаній роботі		

1	2	3	4
Робітники експедицій, партій, загонів, ділянок і бригад, безпосередньо зайняті на польових геологорозвідувальних, пошукових, геофізичних, гідрографічних, гідрологічних і лісоупорядчих розвідувальних роботах	Для чоловіків – по досягненні 55 років і при загальному стажі роботи не менше 25 років, із них не менше 12 років 6 місяців на вказаній роботі; для жінок – по досягненні 50 років і при загальному стажі роботи не менше 20 років, із них не менше 10 років на вказаній роботі	Період роботи безпосередньо в польових умовах протягом півріччя або більш півріччя зараховується за рік роботи, менше півріччя – по фактичній тривалості, а на сезонних роботах – у відповідності зі статтею 61 Закону "Про пенсійне забезпечення", відповідно до якої робота на водному транспорті протягом повного навігаційного періоду зараховується за рік роботи. Робота протягом повного сезону на підприємствах і в організаціях сезонних галузей промисловості, незалежно від відомчої підпорядкованості підприємств і організацій, – відповідно до Списку сезонних робіт, зайнятість на яких протягом повного сезону зараховується в стаж для призначення пенсії за рік роботи, затвердженого Постановою КМУ від 12.10.92 р. № 583, зараховується в стаж роботи за рік роботи. Інші сезонні роботи зараховуються в стаж роботи з їхньої фактичної тривалості. Список сезонних галузей затверджено Постановою КМУ від 28.03.97 р. №278	Стаття 52, пункт "б" статті 55
Робітники і майстри (у тому числі старші майстри), безпосередньо зайняті на лісозаготівлях і лісосплаві, включаючи зайнятих на обслуговуванні механізмів і устаткування	Для чоловіків – по досягненні 55 років і при загальному стажі роботи не менше 25 років, із них не менше 12 років 6 місяців на вказаній роботі; для жінок – по досягненні 50 років і при загальному стажі роботи не менше 20 років, із них не менше 10 років на вказаній роботі	Список професій і посад робітників підприємств лісової промисловості і лісового господарства, що постійно діють лісопунктів, лісництв, лісозаготівельних ділянок, зайнятих на заготівлі лісу, лісогосподарських роботах, вирубуванню лісу і лісосплаві, робота на який надає право на пенсію за вислугу років, затверджений постановою КМУ від 12.10.92 р. № 583	Стаття 52, пункт "у" статті 55

1	2	3	4
Механізатор (докер-механізатор) комплексних бригад на вантажно-розвантажувальних роботах у портах	Для чоловіків – по досягненні 55 років і при загальному стажі роботи не менше 25 років, із них не менше 12 років 6 місяців на вказаній роботі; для жінок – по досягненні 50 років і при загальному стажі роботи не менше 20 років, із них не менше 15 років на вказаній роботі		Стаття 52, пункт "р" статті 55
Плавсклад морського, річкового флоту і флоту рибної промисловості (крім судів портових, що постійно працюють на акваторії порту, службово-допоміжних, роз'їзних, приміського і міського сполучення)	Для чоловіків – по досягненні 55 років і при загальному стажі роботи не менше 25 років, із них не менше 12 років 6 місяців на вказаній роботі; для жінок – по досягненні 50 років і при загальному стажі роботи не менше 20 років, із них не менше 10 років на вказаній роботі		Стаття 52, пункт "д" статті 55
Робітники окремих видів судів, професій і посад плавкладу судів морського, річкового флоту і флоту рибної промисловості	Незалежно від віку: для чоловіків – при стажі роботи на цих судах, по цих професіях і посадах не менше 25 років; для жінок – при стажі роботи на цих судах, по цих професіях і посадах не менше 20 років	Список професій і посад плавкладу окремих видів судів морського, річкового флоту і флоту рибної промисловості, що мають право за вислугу років незалежно від віку, затверджений Постановою КМУ від 12.10.92 р. № 583	

1	2	3	4
Робітники закладів і установ охорони здоров'я, а також соціального забезпечення, безпосередньо зайняті обслуговуванням пенсіонерів і інвалідів у будинках-інтернатах для осіб похилого віку і інвалідів і спеціальних служб	Незалежно від віку при наявності спеціального стажу роботи від 25 до 30	Перелік закладів і установ охорони здоров'я і соціального захисту і посад, робота на яких надає право на пенсію за вислугу років, затверджений Постановою КМУ від 04.11.93 р. № 909	Стаття 52, пункт "е" статті 55
Спортсмени – заслужені майстри спорту, майстри спорту міжнародного класу – члени збірних команд	Незалежно від віку при загальному стажі роботи не менше 20 років	Порядок призначення і виплати пенсій за вислугу років заслуженим майстрам спорту, майстрам спорту міжнародного класу – членам збірних команд України, затверджений Постановою КМУ від 12.10.92 р. № 583	Стаття 52, пункт "є" статті 55
Артисти театральних і інших видовищних закладів, підприємств і колективів	Незалежно від віку при стажі творчої діяльності від 20 до 30 років	Перелік посад артистів театральних і інших видовищних закладів, підприємств і колективів, що мають право на пенсію за вислугу років незалежно від віку, затверджений Постановою КМУ від 12.10.92 р. № 583	Стаття 52, пункт "ж" статті 55

Запитання для перевірки

1. Що таке вислуга років?
2. Які умови визначають право на пенсію за вислугу років?
3. Які категорії працівників мають право на пенсію за вислугу років?
4. Які нормативно-правові акти визначають право на пенсію за вислугу років?
5. Які умови визначають право на пенсію за вислугу років: військово-службовцям, працівникам цивільної авіації, державним службовцям, працівникам митних органів України?

ТЕМА 7. ПЕНСІЇ ПО ІНВАЛІДНОСТІ

План

- 7.1. Поняття та основні ознаки пенсії по інвалідності.
- 7.2. Медичні і правові критерії інвалідності.
- 7.3. Пенсії по інвалідності внаслідок трудового каліцтва чи професійного захворювання.
- 7.4. Пенсії по інвалідності в разі загального захворювання.
- 7.5. Розміри пенсій по інвалідності.

Нормативно-правові акти: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 14, 17, 24, 25, 26, 31, 45, 49.

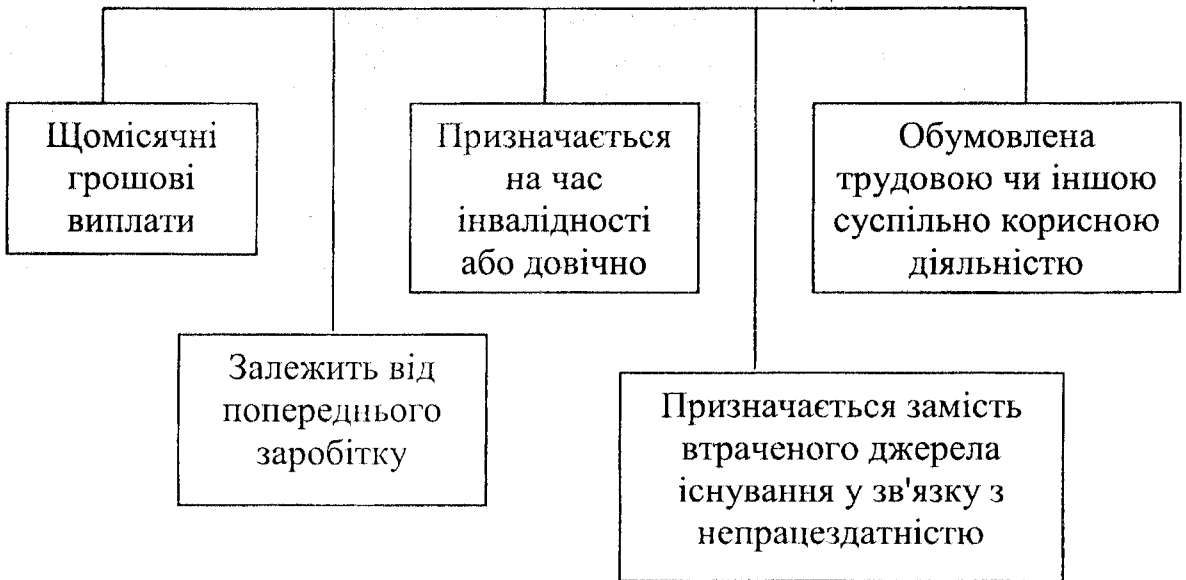
Спеціальна література: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 11, 12, 17, 25.

Міні-лексикон: пенсія по інвалідності, інвалідність, інвалід, трудове каліцтво, акт про нещасний випадок, професійне захворювання, загальне захворювання.

7.1. Поняття та основні ознаки пенсії по інвалідності

Пенсія по інвалідності – це щомісячні грошові виплати з Пенсійного фонду та з інших джерел фінансування, призначувані в разі встановлення медичним органом однієї з трьох груп інвалідності, які тягнуть повну або часткову втрату працездатності внаслідок трудового каліцтва, професійного, чи загального захворювання, чи з інших причин.

Основні ознаки пенсії по інвалідності:

7.2. Медичні і правові критерії інвалідності

Основною підставою для призначення пенсії по інвалідності є чітко виражена втрата працездатності – **інвалідність**.

Інвалідність у юридичній літературі визначається як посвідчення медичним органом стану здоров'я, за якого громадянин внаслідок хронічного захворювання або анатомічних дефектів, котрі спричиняють стійке, незважаючи на лікування, порушення функцій організму, і громадянин змушений примістити професійну працю чи може працювати в разі значних змін звичайних умов праці.

Інвалідом є особа зі стійким розладом функцій організму, обумовленим захворюванням, наслідком травм чи уроджених дефектів, що призводить до обмеження життєдіяльності, до необхідності соціальної допомоги і захисту.

Інвалідність і групи інвалідності встановлює медико-соціальна експертна комісія (МСЕК), функції якої регулюються Постановою КМ України від 04.04.1994 року № 221 "Про порядок організації і проведення медико-соціальної експертизи втрати працездатності".

Залежно від ступеня втрати працездатності, інвалідність поділяють на 3 групи:

I група встановлюється особам із різко вираженим обмеженням життєдіяльності, обумовленим захворюванням, наслідком травми, вродженими дефектами, що призвело до різко вираженої

соціальної дезадаптації, неможливості навчатися, спілкуватися, контролювати свою поведінку, рухатися, самостійно себе обслуговувати, брати участь у трудовій діяльності, якщо зазначене порушення викликає необхідність постійної сторонньої допомоги.

II група встановлюється особам, які не потребують постійної сторонньої допомоги, але мають надто виражені функції організму, що ускладнюють можливість навчатися, рухатися, брати участь у трудовій діяльності, коли окремі види праці можуть бути доступними тільки у спеціально створених умовах.

III група встановлюється особам з обмеженням життєдіяльності внаслідок порушення функцій організму, обумовлених хронічними захворюваннями, наслідком травми, що призводить до значного зниження працездатності.

7.3. Пенсії по інвалідності внаслідок трудового каліцтва чи професійного захворювання

Умови призначення пенсії по інвалідності залежать від причин інвалідності. Причинами інвалідності можуть бути: загальні захворювання, трудове каліцтво чи професійне захворювання, інвалідність із дитинства.

Умови призначення пенсії внаслідок трудового каліцтва чи професійного захворювання

- 1) незалежно від трудового стажу;
- 2) мають право особи, що підлягають обов'язковому державному соціальному страхуванню (які працюють за трудовим договором).

Трудове каліцтво – це ушкодження здоров'я працівника внаслідок нещасного випадку, пов'язаного з працею.

Інвалідність внаслідок трудового каліцтва визнається тоді, коли нещасний випадок стався:

- при виконанні трудових обов'язків (у тому числі під час відрядження), а також при здійсненні будь-яких дій в інтересах підприємства або організації хоча б і без спеціального доручення;
- по дорозі на роботу або з роботи;
- на території підприємства, організації або в іншому місці роботи протягом робочого часу (включаючи і встановлені перерви), протягом часу, необхідного для приведення в порядок знарядь виробництва – одягу тощо, перед початком та після закінчення роботи;
- поблизу підприємства, організації або іншого місця роботи протягом робочого часу (включаючи і встановлені перерви), якщо перебування там не суперечило правилам трудового розпорядку;

- при виконанні державного або громадського обов'язків;
- при виконанні дій по рятуванню людського життя по охороні державної, колективної та приватної власності, а також при охороні правопорядку.

Акт про нещасний випадок – це офіційний документ, який засвідчує факт нещасного випадку, що стався з людиною чи з групою людей.

Порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві регламентується спеціальним положенням, затвердженим Постановою КМ України від 21.08.2001 р. № 1094, і залежить від того, пов'язаний даний випадок з працею чи ні; якщо нещасний випадок стався на виробництві, він підтверджується відповідним актом про нещасний випадок (форма Н-1).

Під професійним захворюванням розуміють таке захворювання працівника, причиною якого є шкідливий вплив умов праці, притаманний даній професії.

Професійне захворювання як причина інвалідності встановлюється МСЕК на підставі списку професійних захворювань (затвердженого Постановою КМ України від 08.11.2000 р. № 1662) та інструкції з його застосування (затвердженої наказом Міністерства охорони здоров'я України №68 від 24.01.2001 р.).

7.4. Пенсії по інвалідності в разі загального захворювання

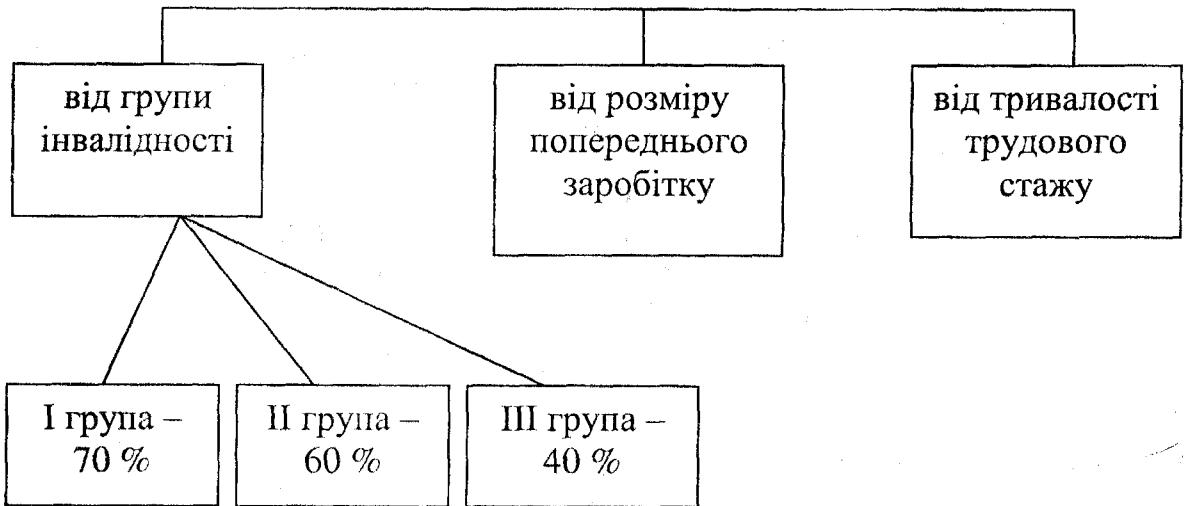
Загальне захворювання, яке є причиною інвалідності, – це будь-яке каліцтво чи захворювання, не пов'язане з трудовою діяльністю.

Для призначення пенсії з інвалідності має значення трудовий стаж, тривалість якого залежить від віку:

Вікова група	Стаж роботи
До досягнення 23 років	1 рік
Від 23 до 26 років	2 роки
Від 26 до 31 років	3 роки
Від 31 до 36 років	5 років
Від 36 до 41 років	7 років
Від 41 до 46 років	9 років
Від 46 до 51 років	11 років
Від 51 до 56 років	13 років
Від 56 до 61 років	14 років
Від 61 до ...	15 років

7.5. Розміри пенсій по інвалідності

Розмір пенсії по інвалідності залежить:

Мінімальний розмір пенсії по інвалідності – соціальна пенсія відповідної групи інвалідності.

Максимальний розмір пенсії по інвалідності – 3 розміри мінімальної пенсії за віком.

Для працівників (список № 1) та зайнятих на гірничих роботах і в металургії – 4 розміри мінімальної пенсії за віком.

Строк призначення пенсій по інвалідності:

- пенсія призначається на весь час інвалідності;
- для осіб пенсійного віку – довічно.

Запитання для перевірки

1. Які основні ознаки пенсії по інвалідності?
2. Які причини та групи інвалідності Ви знаєте?
3. Які нещасні випадки відносяться до трудового каліцтва?
4. Що таке професійне захворювання?
5. Які органи встановлюють причини та групи інвалідності?
6. Як впливає на розмір пенсії група інвалідності?
7. Яке значення для пенсійного забезпечення має причина інвалідності?

ТЕМА 8. ПЕНСІЯ У РАЗІ ВТРАТИ ГОДУВАЛЬНИКА

План

- 8.1. Поняття пенсії в разі втрати годувальника.
- 8.2. Умови призначення пенсії в разі втрати годувальника:
- 8.3. Розміри пенсії в разі втрати годувальника.

Нормативно-правові акти: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 10, 11, 12, 16.

Спеціальна література: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 16, 19.

Міні-лексикон: пенсія у разі втрати годувальника.

8.1. Поняття пенсії в разі втрати годувальника

Пенсія в разі втрати годувальника – це щомісячні виплати з Пенсійного фонду, призначені у зв'язку з втратою годувальника непрацездатними членами його сім'ї, які знаходяться на його утриманні, у розмірах, співвіднесених із заробітком годувальника.

Під терміном "втрата годувальника" розуміють:

- 1) смерть особи, яка була годувальником;
- 2) оголошення безвісно відсутнім;
- 3) оголошення померлим.

- 1 – Факт смерті громадянина підтверджується свідоцтвом органів РАГСу, а військовослужбовців – документом, отриманим від військових частини. Це свідоцтво видається на підставі довідки судмедекспертизи.
- 2 – Безвісно відсутнім громадянин може бути визнаний в судовому порядку, якщо протягом 1 року він відсутній в постійному місці проживання і протягом року від нього немає відомостей про нове місце перебування, а заходи щодо встановлення його знаходження не дали позитивних результатів. На підставі рішення суду про визнання особи безвісно відсутньою органи РАГСу роблять відповідні записи.
- 3 – Оголошення померлим є можливим, якщо протягом трьох років особа відсутня в постійному місці проживання і немає ніяких відомостей про її місцезнаходження і заходи щодо встановлення її місцезнаходження не дали позитивних результатів.

Члени сім'ї, яким може бути призначена пенсія в разі втрати годувальника:

- діти, в тому числі всиновлені, пасинки, падчерки;
- брати і сестри;
- подружжя (дружина, чоловік);
- онуки;
- батьки (мати, батько, усиновлювачі, відчим, мачуха);
- дід і баба.

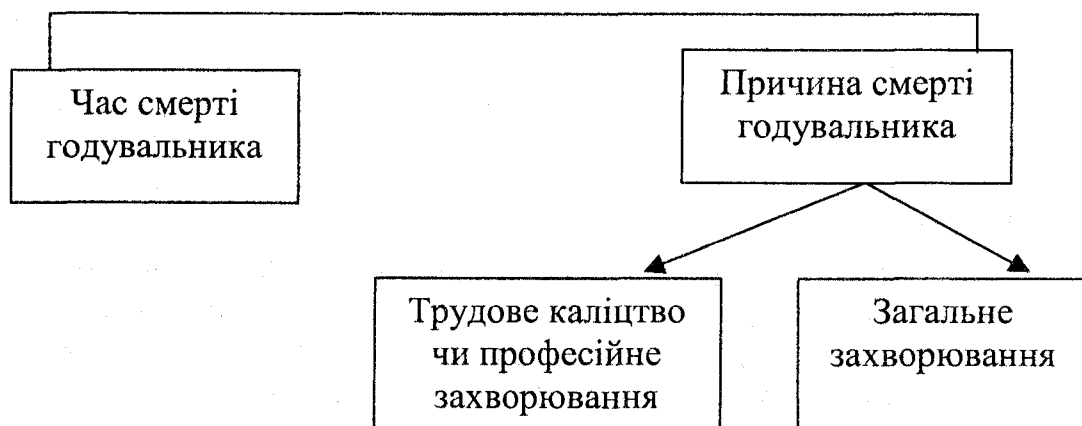
Непрацездатними визнаються члени сім'ї:

- 1) діти, брати, сестри і онуки, які не досягли 18 років і старші цього віку, якщо вони стали інвалідами до виповнення їм 18 років. Діти користуються правом на пенсію до 18 років, а в разі навчання в навчальних закладах – до їх закінчення, але не більше ніж до досягнення 23 років;
- 2) батько, мати, подружжя, якщо вони є інвалідами (незалежно від групи інвалідності) чи досягли пенсійного віку;
- 3) один із батьків чи один із подружжя (вдова, вдівець), якщо він зайнятий доглядом за дітьми, братами, сестрами, онуками померлого годувальника, які не досягли 8 років і не працюють;
- 4) дід, баба за відсутності осіб, які законом зобов'язані їх утримувати.

Відповідно до статті 38 Закону України "Про пенсійне забезпечення", члени сім'ї померлого вважаються такими, що знаходилися на його утриманні чи одержували від нього допомогу, яка була для них постійним і основним джерелом засобів для існування.

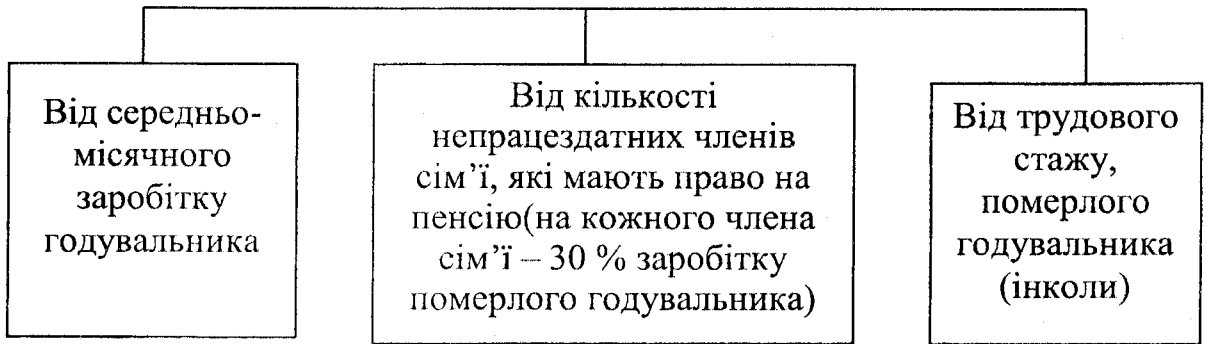
8.2. Умови призначення пенсії в разі втрати годувальника

Умови призначення пенсій у зв'язку з втратою годувальника, що стосується годувальника:

8.3. Розміри пенсії у разі втрати годувальника

Розміри пенсії у разі втрати годувальника залежать

При неповному стажі пенсії призначають у розмірі, пропорційному стажу роботи померлого. При цьому пенсія на кожного непрацездатного члена сім'ї не може бути меншою від соціальної пенсії.

Якщо заробіток був незначним, то гарантується пенсія → соціальні пенсії для кожного виду непрацездатності.

Пенсія в разі втрати годувальника призначається на весь період, упродовж якого члени сім'ї померлого годувальника вважаються непрацездатними.

Запитання для перевірки

1. Що таке втрата годувальника?
2. Хто відноситься до непрацездатних членів сім'ї?
3. Які основні умови пенсійного забезпечення в разі втрати годувальника Ви знаєте?
4. Яким чином розраховується розмір пенсії?
5. Які умови призначення та виплати пенсії?

ТЕМА 9. ПРИЗНАЧЕННЯ, НАРАХУВАННЯ І ВИПЛАТА ТРУДОВИХ ПЕНСІЙ

План

- 9.1. Порядок звернення за пенсією і призначення пенсій.
- 9.2. Нарахування пенсії.
- 9.3. Порядок виплати пенсії.

Нормативно-правові акти: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 15, 20, 21, 22, 32, 34, 50.

Спеціальна література: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9.

Міні-лексикон: звернення за призначенням пенсії, нарахування пенсії, виплата пенсій за минулий час, перерахунок пенсій, термін звернення за пенсією.

9.1. Порядок звернення за пенсією та призначення пенсії

Реалізація права на пенсію відбувається поступово:

- 1) звернення за призначенням пенсії;
- 2) подання необхідних документів;
- 3) розгляд та прийняття рішення про призначення чи про відмову у призначенні пенсії;
- 4) визначення розміру пенсії;
- 5) виплата пенсії.

Звернення за призначенням пенсії – це вираження громадянина певному компетентному органу соціального захисту населення намірів отримати встановлену законом пенсію.

Звернення має односторонній правомочний характер і не потребує згоди будь-кого. Звернення за призначенням пенсії може відбутися будь-коли після виникнення права на пенсію.

Особа може подавати звернення за призначенням пенсії:

- а) на підприємство, організацію, установу, якщо особа працює;
- б) в управління Пенсійного фонду України за місцем проживання, якщо особа не працює.

Звернення знаходить конкретне вираження в поданні відповідної письмової заяви.

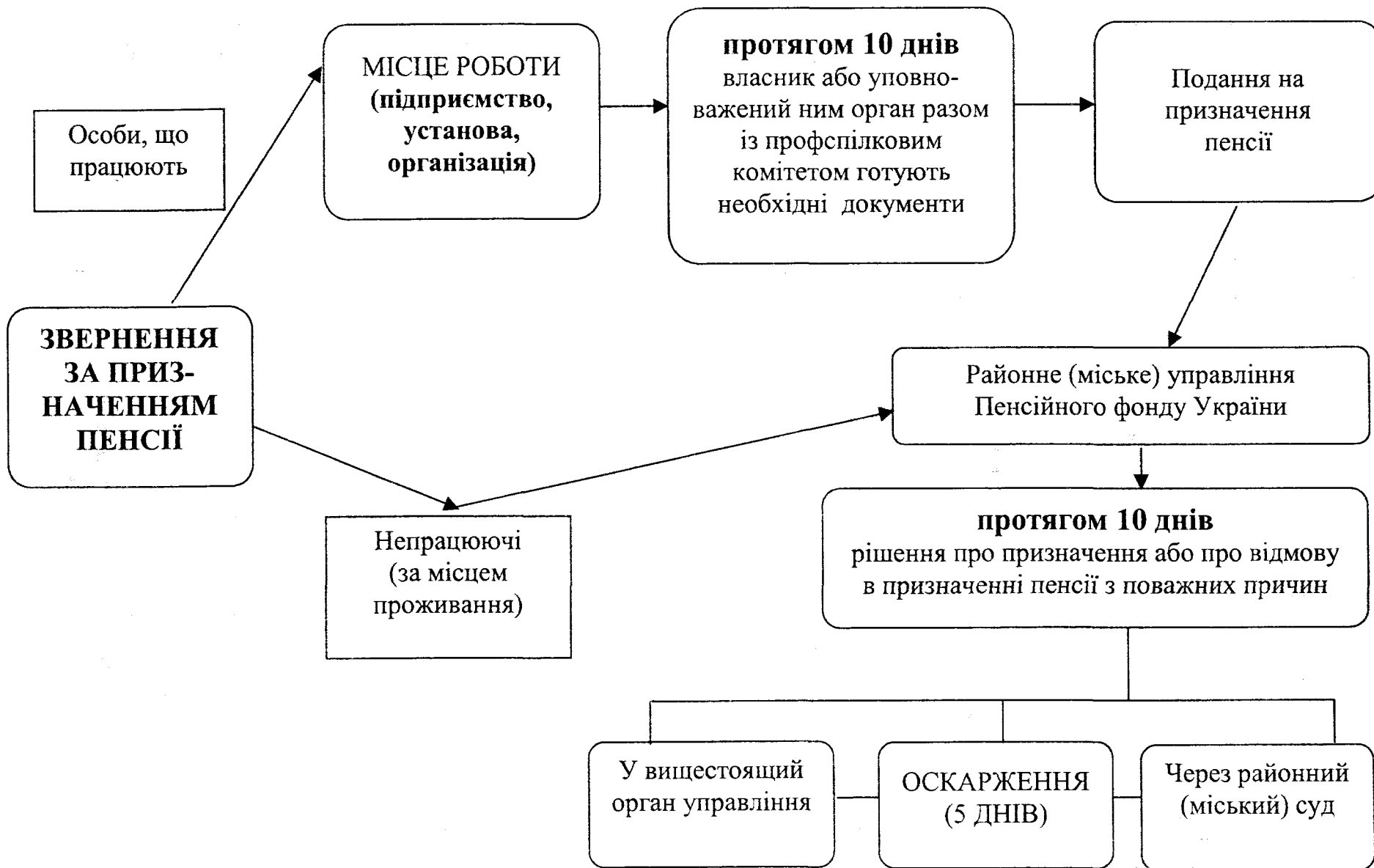
Порядок підготовки документів для призначення пенсії визначено наказом Міністерства соціального захисту населення України від 4.03.1992 року.

Цей наказ передбачає перелік необхідних документів:

- 1) заява про призначення пенсії;
- 2) документ, який засвідчує тривалість трудового стажу;
- 3) довідка про заробіток за період трудової діяльності, з якого нараховується пенсія;
- 4) копія свідоцтв про народження дітей;
- 5) довідка про склад сім'ї і наявність утриманців;
- 6) виписка з акта обстеження в МСЕК;
- 7) свідоцтво органів РАГСу про смерть годувальника та інші документи, необхідні для призначення відповідного виду пенсії.

Днем звернення за пенсією вважається день прийняття заяви чи подання з усіма необхідними документами до управління Пенсійного фонду України.

У 10-денний термін від дня надходження документів в управління Пенсійного фонду України воно повинно розглянути це питання та прийняти відповідне рішення.

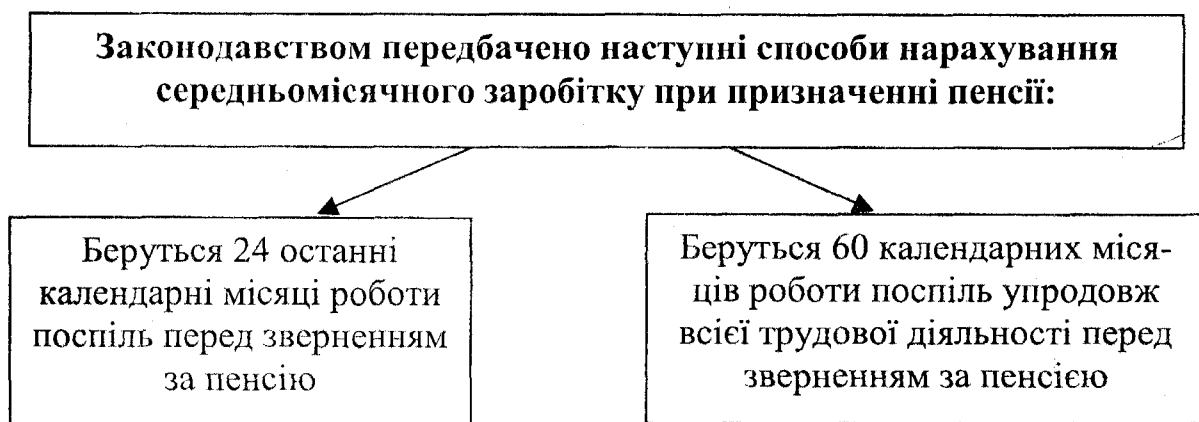

9.2. Нарахування пенсії

Під нарахуванням пенсії розуміється порядок чи спосіб визначення її розміру.

При нарахуванні розміру пенсії до уваги приймається середньомісячний заробіток.

Під середньомісячним заробітком розуміється середній розмір заробітної плати працівника, який відображає регулярні систематичні виплати: є типовим, нормальним і характерним для цього працівника.

Свідчення про заробіток вноситься в довідку виключно на підставі особових рахунків, платіжних відомостей та інших документів про нараховану і виплачену заробітну плату. У склад заробітку, з якого нараховується пенсія, вносяться всі види винагород, з яких були сплачені страхові внески, крім виплат одноразового характеру.

Розмір пенсії може бути збільшений завдяки перерахуванню її з найвищого заробітку за 2 роки після її призначення.

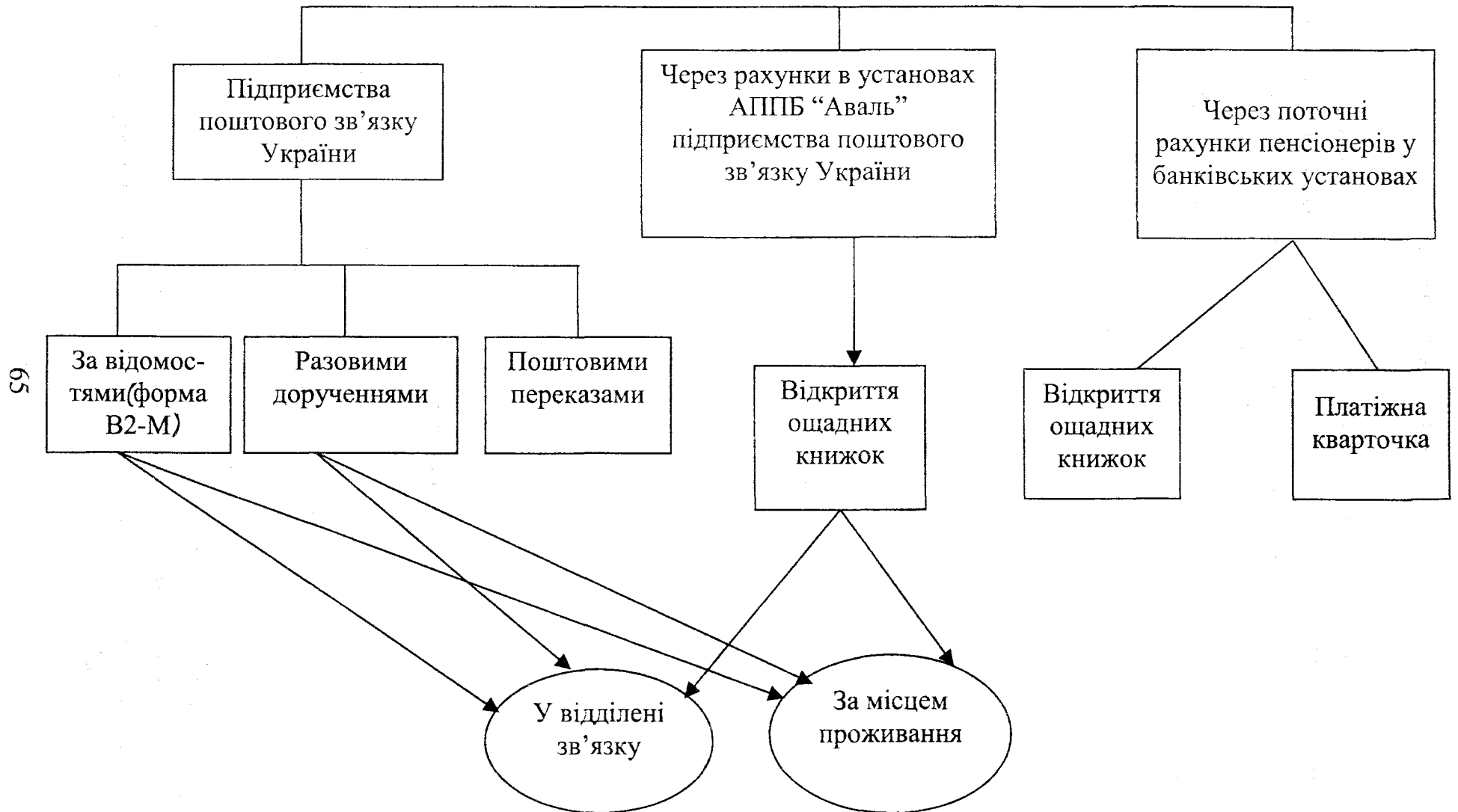
9.3. Порядок виплати пенсії

Виплата пенсій проводиться Пенсійним фондом України та його органами на місцях. Після призначення пенсій всі документи надходять спеціалістові з виплати пенсій, який на їх підставі відкриває особові рахунки пенсіонерам.

Пенсії виплачуються за місцем фактичного проживання пенсіонера незалежно від прописки без урахування отриманого доходу.

Пенсії виплачуються за поточний місяць.

Виділяють наступні способи виплати пенсії

Утримання з пенсії

Вирахування з пенсії можуть мати місце у випадках, точно зазначених у законодавстві. Підстави, розміри і порядок утримання з пенсії встановлюються ст. 403 і 404 Цивільно-процесуального кодексу України і ст. 90 Закону України "Про пенсійне забезпечення".

Утримання з пенсії допускається на підставі судових рішень, ухвалення постанов і вироків.

Розмір відрахувань із пенсії, що може бути утриманий:

не більше 50 % її розміру

- на утримання сім'ї;
- на відшкодування збитків від розкрадання майна підприємств, організацій;
- на компенсацію збитків, завданих каліцтвом чи іншим ушкодженням здоров'я;
- у зв'язку зі смертю годувальника;
- на повернення сум заробітної плати у передбачених законодавством випадках;

не більше 20 % її розміру

- в усіх інших випадках.

Запитання для перевірки

1. Які загальні правила призначення пенсії?
2. Що розуміється під зверненням за пенсією?
3. Які документи необхідні для призначення пенсії?
4. Які види заробітку враховуються при нарахуванні середньомісячного заробітку?
5. Які мінімальний та максимальний розміри пенсій встановлено законом?
6. Як вираховується пенсія?
7. Які надбавки можуть призначатися до пенсії?
8. Яким чином здійснюється виплата пенсії?
9. Яку відповідальність і за які правопорушення передбачено законодавством?

ТЕМА 10. СОЦІАЛЬНА ПЕНСІЯ ТА СОЦІАЛЬНІ ДОПОМОГИ

План:

10.1. Поняття соціальної пенсії, умови призначення та розмір.

10.2. Соціальні допомоги: поняття, умови призначення, розміри.

Нормативно-правові акти: 1, 2, 6, 7, 17, 18, 19, 21, 22, 30.

Спеціальна література: 6, 7, 8, 12, 15, 16, 17, 19, 25.

Міні-лексикон: соціальна пенсія, соціальна допомога.

10.1. Поняття соціальної пенсії, умови призначення та розмір

Соціальна пенсія – це щомісячні виплати з Пенсійного фонду, призначені непрацюючим, непрацездатним громадянам, які не мають права на трудову пенсію.

Особи, які мають право на соціальну пенсію:

- а) інваліди I, II, III груп, а також інваліди з дитинства I і II груп;
- б) особи, які досягли пенсійного віку;
- в) діти, які не досягли 18 років чи старші;
- г) діти-інваліди віком 16 років.

Категорія громадян	Розмір соціальної пенсії, грн		Пункт Закону "Про пенсійне забезпечення"
	Загальний	С 01.04.2002 р.	
Особи, які досягли пенсійного віку, але не мають права на трудову пенсію без поважних причин	30% мінімального розміру пенсії за віком	17.30	Пункт "а" статті 94
Особи, які досягли пенсійного віку, але не мають права на трудову пенсію з поважних причин	50% мінімального розміру пенсії за віком	23.65	Пункт "б" статті 94
Інваліди III групи			

Категорія громадян	Розмір соціальної пенсії, грн		Пункт Закону "Про пенсійне забезпечення"
Інваліди II групи	100% мінімального розміру пенсії за віком	47.3	Пункт "в" статті 94
Діти-інваліди до 16 років	100% мінімального розміру пенсії за віком	47.3	Пункт "в" статті 94
Один із батьків, подружжя, брат, сестра, дід, баба незалежно від віку, якщо він (вона) зайнятий доглядом за дітьми, братами, сестрами чи онуками померлого годувальника, які не досягли 8 років і не працюють	100% мінімального розміру пенсії за віком	47.3	Пункт "в" статті 94
Діти – у випадку втрати годувальника	100% мінімального розміру пенсії за віком	47.3	Пункт "в" статті 94
Інваліди I групи	200% мінімального розміру пенсії за віком	94.6	Пункт "г" статті 94
Матері, яким присвоєні звання "Матері-героїні"			

10.2. Соціальні допомоги: поняття, умови призначення, розміри

На законодавчому рівні питання надання соціальної допомоги врегульовані:

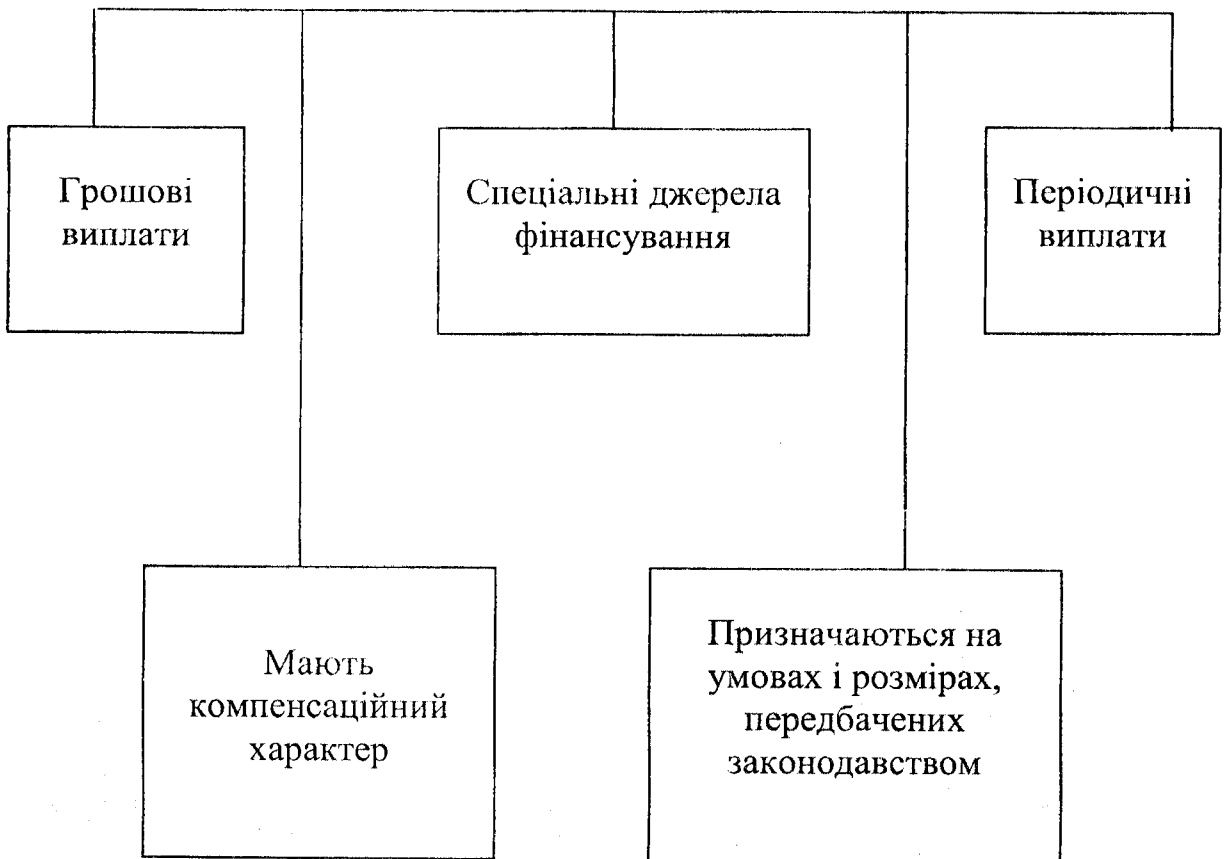
- ♦ Закон України "Про державну допомогу сім'ям з дітьми" від 21.11.1991 року;

- ◆ Закон України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням" від 18.01.2001 року.

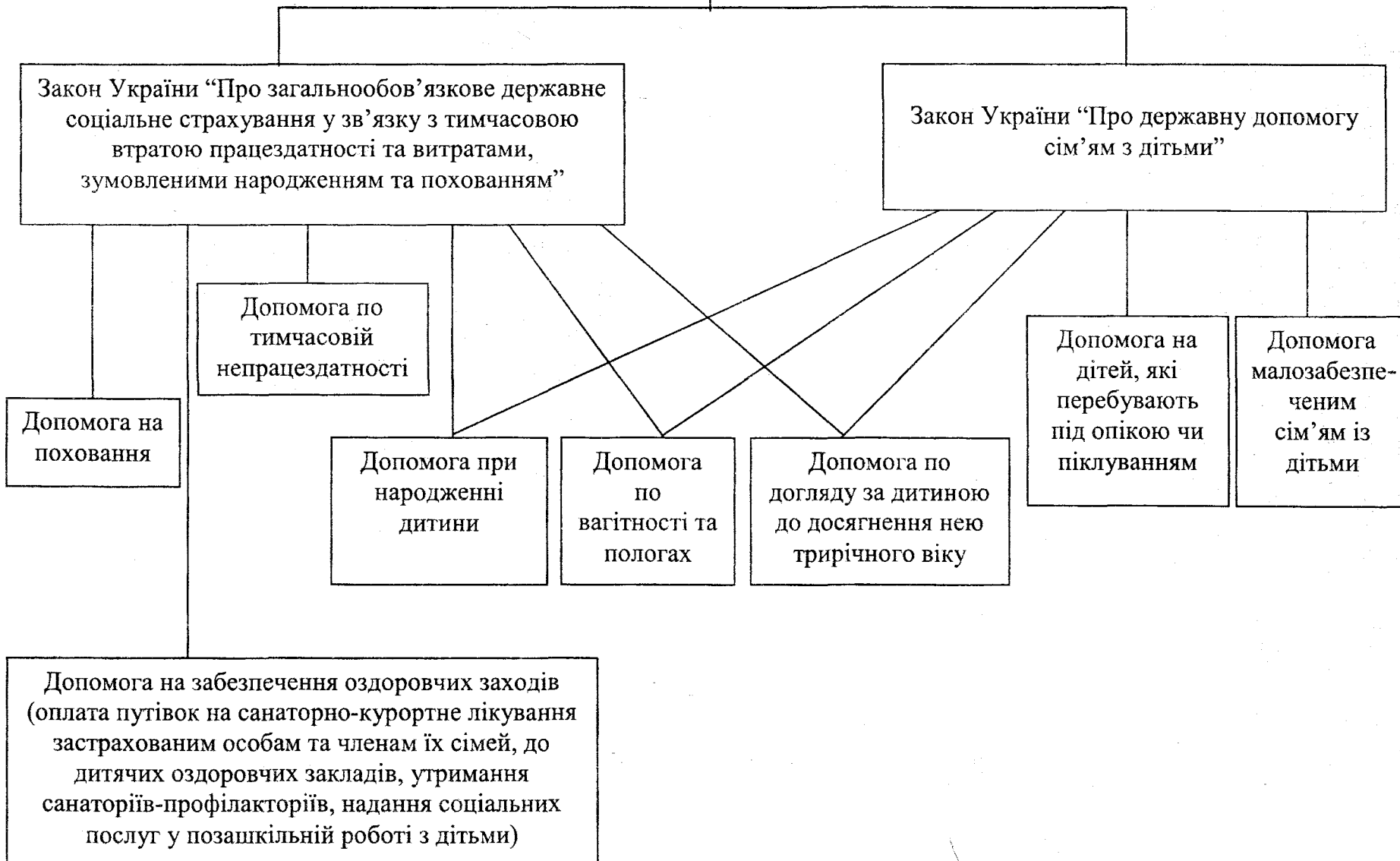
Соціальна допомога – це разові або періодичні грошові виплати, що мають характер державної допомоги, призначаються громадянам у встановлених законом випадках і у визначених законом розмірах із метою компенсації втраченого заробітку або додаткових витрат.

Мета призначення соціальних допомог – необхідність повністю чи частково відшкодувати втрачений заробіток або потреба в наданні додаткової допомоги до вже існуючих джерел засобів існування.

Ознаки соціальної допомоги

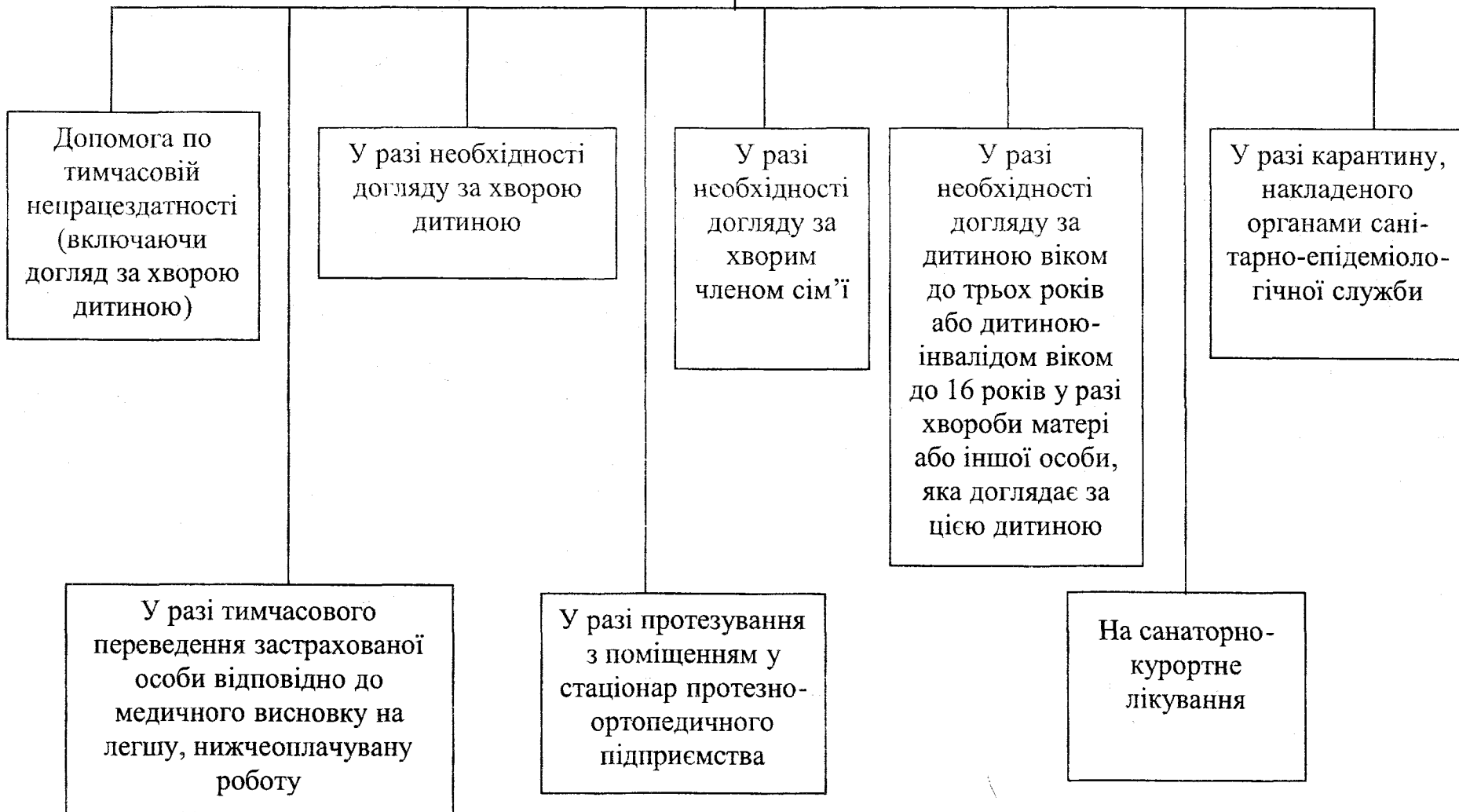
Види соціальних допомог

Класифікація соціальних допомог

Допомога по тимчасовій непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною) надається:

Підстави та умови призначення соціальних допомог

Види соціальних допомог	Коло осіб, які мають право на допомогу	Підстави та умови призначення і виплат допомог	Де виплачується допомога	Розмір допомоги
1	2	3	4	5
1. По тимчасовій непрацездатності	Особи, які працюють на умовах трудового договору та підлягають загальнодержавному обов'язковому страхуванню	<ol style="list-style-type: none"> 1. Тимчасова непрацездатність внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві 2. Необхідність догляду за хворою дитиною 3. Необхідність догляду за хворим членом сім'ї 4. Догляд за дитиною віком до трьох років або за дитиною-інвалідом віком до 16 років у разі хвороби матері або іншої особи, яка доглядає за цією дитиною 5. Карантин, накладений органами санітарно-епідеміологічної служби 6. Тимчасове переведення застрахованої особи відповідно до медичного висновку на легшу, нижчеоплачувану роботу 7. Протезування з помещенням у стаціонар протезно-ортопедичного підприємства 8. Санаторно-курортне лікування 	Перші п'ять днів непрацездатності – у підприємствах, організаціях, установах, де працює особа, з шостого дня – з коштів Фонду соціального страхування	100%–80%–60% заробітку залежно від загального трудового стажу

1	2	3	4	5
2. Допомога по вагітності та пологах	<p>1. Жінки, які застраховані відповідно до Закону України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням"</p> <p>2. Усі жінки (у тому числі неповнолітні) відповідно до Закону України "Про державну допомогу сім'ям з дітьми"</p>	Вагітність та пологи (листок непрацездатності)	<p>1. Для працюючих – за місцем роботи чи навчання</p> <p>2. Для непрацюючих – за місцем проживання в районному управлінні соціального захисту населення з Фонду соціального страхування</p>	100% середньомісячного заробітку, але не менш як 25% установленого Законом розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи із розрахунку на місяць
3. Одноразова допомога при народженні дитини	Один із батьків дитини (усиновитель чи опікун)	Довідка про народження дитини	<p>1. Для працюючих – за місцем роботи</p> <p>2. Для непрацюючих – за місцем проживання в районному управлінні соціального захисту населення</p>	320 грн на кожну дитину (за станом на 1.11.2002 р.)
4. Допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку	Особа, яка фактично здійснює догляд за дитиною (мати, батько, дід, баба чи інший родич)	Догляд за дитиною до трирічного віку (виписка з наказу про надання відпустки по догляду за дитиною)	<p>1. Для працюючих – за місцем роботи чи навчання</p> <p>2. Для непрацюючих – за місцем проживання в районному управлінні соціального захисту населення</p>	58 грн (за станом на 1.11.2002 р.)

Закінчення табл.

1	2	3	4	5
5. Допомога на поховання	Особи – члени сім'ї померлого чи особа, яка здійснює поховання	Довідка про смерть	1. Для працюючих – за місцем роботи 2. Для непрацюючих – за місцем проживання в районному управлінні соціального захисту населення	360 грн (за станом на 1.11.2002 р.)
6. Допомога на дітей малозабезпеченим сім'ям і на дітей, які перебувають під опікою чи піклуванням	Малозабезпечена сім'я з дітьми віком до 16 років (учнів до 18 років), у тому числі з усиновленими дітьми та дітьми, які перебувають під опікою чи піклуванням	Середньомісячний дохід, нижчий за встановлений мінімум на сім'ю	За місцем проживання в районному управлінні соціального захисту населення	Різниця між рівнем забезпечення прожиткового мінімуму на сім'ю та її середньомісячними доходами

Запитання для перевірки

1. Що означає поняття соціальної пенсії?
2. Які основні умови призначення, розміри та суб'єкти соціальної пенсії?
3. Які види соціальних допомог встановлено законодавством?
4. Які основні нормативно-правові акти, що регулюють призначення соціальних допомог?
5. Ким призначається та виплачується допомога сім'ям із дітьми?
6. Хто може бути суб'єктом правовідносин з приводу призначення та виплати допомог сім'ям із дітьми?
7. Які види соціальних допомог, що призначаються замість втраченого заробітку?
8. Які види соціальних допомог, що призначаються у зв'язку з соціальними витратами?
9. Які документи є підставою для виплати допомоги по тимчасовій непрацездатності?
10. Які правила нарахування розміру допомоги по тимчасовій непрацездатності?

ТЕМА 11. СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ ТА МАТЕРІАЛЬНІ ДОПОМОГИ ЯК ВИД СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

План

11.1. Соціальне обслуговування: поняття, мета і принципи.

11.2. Види соціального обслуговування.

Нормативно-правові акти: 1, 2, 6, 8, 9, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 27, 29, 32.

Спеціальна література: 7, 8, 10, 11, 13, 14, 15, 25.

Міні-лексикон: соціальне обслуговування, складна життєва ситуація.

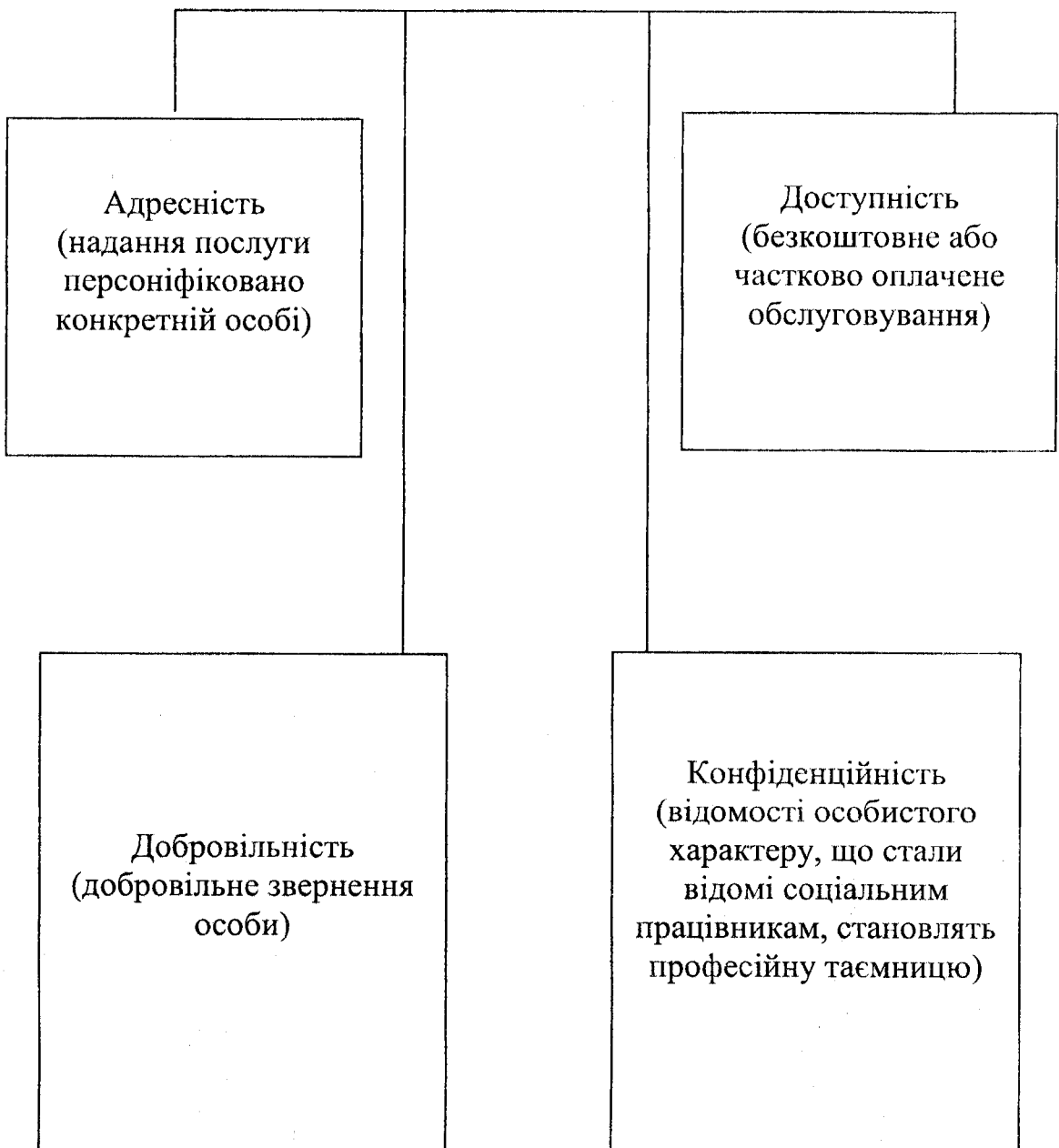
11.1. Соціальне обслуговування: поняття, мета і принципи

Соціальне обслуговування – це діяльність соціальних служб із соціальної підтримки, надання соціально-побутових, соціально-медичних, психолого-педагогічних, соціально-правових послуг та матеріальних допомог, соціальної адаптації та реабілітації громадян, які перебувають у складній життєвій ситуації.

Складна життєва ситуація – це ситуація, що об’єктивно порушує життєдіяльність особи, котру вона не у змозі самотійно подолати.

Правовий інститут соціального обслуговування – це сукупність правових норм, що регулюють порядок надання установами охорони здоров’я, соціального захисту населення та іншими органами безкоштовно чи на пільгових умовах соціальних послуг окремим категоріям громадян.

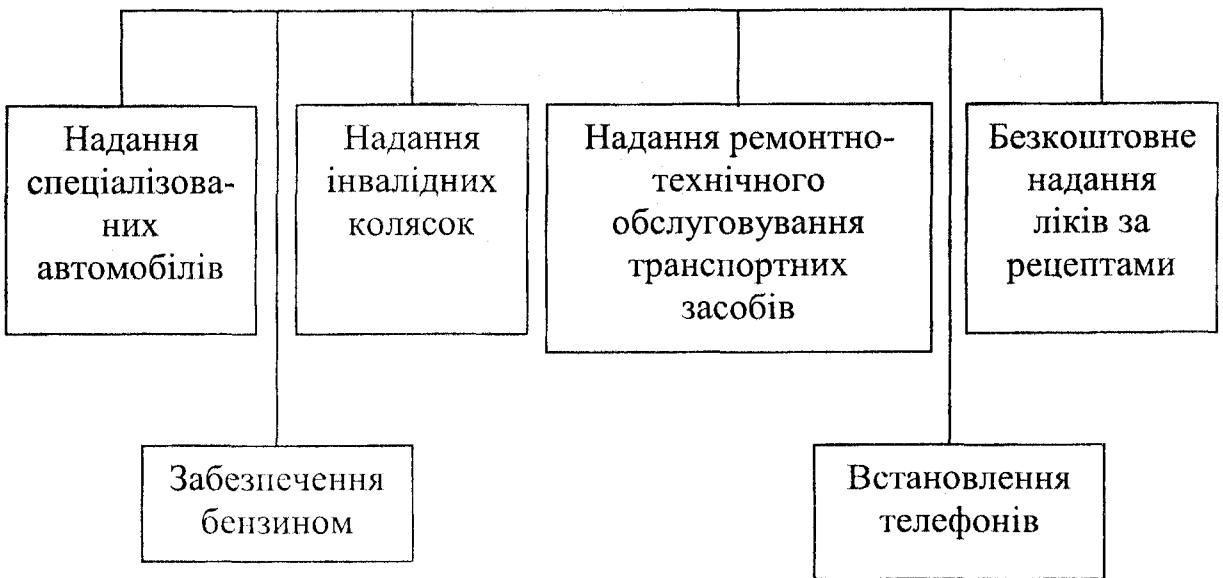
Принципи соціального обслуговування

11.2. Види соціального обслуговування

Натуральні допомоги

Запитання для перевірки

1. Що таке соціальне обслуговування?
2. Які основні принципи соціального обслуговування?
3. Які види соціального обслуговування Ви знаєте?
4. За рахунок яких коштів здійснюється надання видів соціального обслуговування?

ТЕМА 12. ПІЛЬГИ ЯК ФОРМА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

План

- 12.1. Пільги: поняття, види, та умови призначення.
- 12.2. Правовий статус громадян, що мають право на пільги.

Нормативно-правові акти: 1, 5, 6, 8, 9, 20, 21, 28.

Спеціальна література: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 11, 12, 15, 20.

Міні-лексикон: пільги, ветеран праці, особи похилого віку.

12.1. Пільги: поняття, види, та умови призначення

Пільги – це переваги, що надають окремим категоріям непрацездатних громадян та особам, які мають відповідний правовий статус.

Порядок надання пільг регулюється наступними нормативно-правовими актами:

Закон України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту;

Закон України "Про основні принципи соціального захисту ветеранів праці і інших громадян похилого віку";

Закон України "Про соціальний правовий захист військовослужбовців і членів їх сімей";

Закон України "Про статус та соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи".

Основні умови, що визначають право на пільги:

- 1) участь у бойових діях;
- 2) праця в тилу в період війни;
- 3) тривала сумлінна трудова діяльність у народному господарстві;
- 4) участь у ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи.

12.2. Правовий статус громадян, що мають право на пільги

Пільги ветеранам війни

Ветерани війни – це визначні особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи у бойових діях на території інших держав.

До цих осіб належать:

- а) громадяни, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною (герої Радянського Союзу; повні кавалери Ордону слави; особи, нагороджені 4 і більше медалями за відвагу);
- б) учасники бойових дій ;
- в) інваліди війни ;
- г) учасники війни.

Встановлення статусу учасника війни регулюється нормативно-правовими актами:

– Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.96 р. "Про комісії для розгляду питань, пов'язаних з встановленням статусу учасників війни";

– Типове положення про комісії для розгляду питань, пов'язаних з встановленням статусу учасника війни, затверджене наказом Міністерства соціального захисту населення.

На підтвердження статусу особам видаються документи:

- посвідчення учасника війни;
- посвідчення учасника бойових дій.

Пільги ветеранам праці

Ветеран праці – особа, яка сумлінно працювала в народному господарстві, державних установах, організаціях та об'єднаннях, мала трудовий стаж (жінки – 35 років, чоловіки – 40 років) і вийшла на пенсію. Крім того, до ветеранів праці відносять працівників, яким призначалася пенсія на пільгових умовах у зв'язку з роботою на особливо шкідливих і важких виробництвах, а також інвалідів I, II групи, які отримують пенсію з інвалідності за наявності загального трудового стажу не менше 15 років, і особи, нагороджені медаллю "Ветеран праці" за законодавством колишнього СРСР.

Особи похилого віку – чоловіки віком 60 років і старші, жінки – 55 років і старші, а також громадяни, яким до досягнення пенсійного віку залишилося не більше за 1,5 року.

Особи, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, поділені на 4 категорії в залежності від наслідків. Належність до відповідної категорії підтверджується посвідченням. Обсяг пільг залежить від категорії громадян.

Види пільг і державних гарантій:

- 1) першочергове і переважне медичне обслуговування;
- 2) першочергове надання санаторно-курортних путівок;
- 3) безкоштовне зубопротезування, за винятком протезування дорогоцінними металами;
- 4) звільнення від плати на землю і земельну ділянку;
- 5) безкоштовний проїзд на всіх видах міського транспорту (крім таксі);
- 6) безкоштовний проїзд на залізничному і водному транспорті приміського сполучення;
- 7) переважне право на залишення на роботі;
- 8) безкоштовне або пільгове придбання ліків за рецептами;
- 9) повне або часткове звільнення від сплати комунальних послуг;
- 10) надання пільгової позики;
- 11) зарахування поза конкурсом у разі отримання позитивних оцінок на вступних іспитах у закладах освіти;
- 12) виплата допомоги у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю у розмірі 100 %;
- 13) першочерговий вступ до житлово-будівельного кооперативу;
- 14) безкоштовне або частково платне забезпечення паливом осіб, які проживають у сільській місцевості.

Запитання для перевірки

1. Як визначити поняття "пільги"?
2. Якими є основні нормативно-правові акти, що регулюють надання пільг?
3. Якими є основні умови, що визначають право на пільги?
4. Якими є основні пільги для ветеранів праці?
5. Якими є основні види пільг та державних гарантій?

СЛОВНИК-ДОВІДНИК ТЕРМІНІВ

Акт про нещасний випадок – офіційний документ, який засвідчує факт нещасного випадку, що стався з людиною або з групою людей. Порядок розслідування й обліку нещасних випадків регламентується спеціальним Положенням, Положенням про порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань: аварій на виробництві. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 21.08.2001 р. № 1094. Залежить від того, чи пов'язаний цей нещасний випадок із роботою або не пов'язаний. Від цієї обставини залежать умови надання допомоги по тимчасовій непрацездатності, а також призначення пенсії по інвалідності.

Багатодітні матері – жінки, що народили п'ять і більш дітей і виховували їх до восьмирічного віку, мають право на пенсію за віком на пільгових умовах по досягненні 50 років і при стажі роботи не менше 15 років.

Ветерани війни – особи, що брали участь у захисті Батьківщини або в бойових діях на території інших держав. До ветеранів війни відносяться учасники бойових дій, інваліди війни, учасники війни. Статус ветеранів війни, гарантії їхнього соціального захисту визначені Законом України від 22 жовтня 1993 р. (із змінами і доповненнями від 22 грудня 1995 р.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1993. – № 45. – Ст. 425; 1996. – № 1. – Ст. 1.

Ветерани праці – громадяни, що сумлінно працювали в народному господарстві, державних установах, організаціях і об'єднаннях, мають виробничий стаж (35 років – жінки і 40 років – чоловіки) і вийшли на пенсію. До ветеранів праці прирівнюються працівники, яким призначено пенсії на пільгових умовах за Списками № 1 і № 2, з особливо шкідливими і важкими умовами праці, а також громадяни похилого віку. Статус ветеранів праці визначено Законом України від 16 грудня 1993 р. // ВВР. – 1994. – № 4. – Ст. 18.

Виплата пенсії – провадиться щомісяця без урахування одержуваного заробітку (прибутку), за місцем фактичного проживання пенсіонера, незалежно від прописки. За бажанням пенсіонера пенсія переказується управлінням Пенсійного фонду України на його рахунок в Ощадний банк. Пенсія може виплачуватися за дорученням, посвідченим нотаріально або за місцем роботи (служби, навчання, перебування в стаціонарі лікувального закладу).

Виплата пенсії за минулий час – здійснюється в залежності від того, з чієї провини її своєчасно не була отримано. Пенсія, своєчасно не затребувана пенсіонером (незалежно від причин), виплачується не більш ніж за 3 роки (рахунок ведеться з того дня, коли пенсіонер звернувся за її одержанням). Якщо ж пенсію своєчасно не було отримано з вини органу, що призначає та виплачує її, пенсія виплачується за увесь попередній час без обмеження якимось терміном.

Виплата соціальних допомог – проводиться органами соціального захисту населення за місцем проживання. За місцем роботи виплачуються допомоги по соціальному страхуванню, призначувані працюючим громадянам (допомога по тимчасовій непрацездатності, по вагітності і пологах, при народженні дитини, на поховання, по догляду за дитиною й ін.). Інші допомоги виплачуються органами соціального захисту за місцем проживання одержувача.

Вислуга років – тривалий, що вимірюється низкою років період трудової або державної діяльності, що створює за певних умов право на відповідні пільги і переваги (пенсії, додаткові відпустки, грошові виплати і т.д.). Законодавством встановлено пенсії за вислугу років деяким категоріям працівників, як правило, незалежно від віку і працездатності.

Група інвалідності – ступінь постійної або тривалої втрати працездатності. Визначається група інвалідності медико-соціальною експертною комісією (МСЕК) відповідно до Інструкції "Про встановлення груп інвалідності", затвердженої Міністерством охорони здоров'я України від 28 грудня 1991 р.

Встановлено три групи інвалідності – I, II, III. Підставою для встановлення групи інвалідності є медичні свідчення про стан здоров'я людини.

Державне регулювання пенсійного забезпечення – одна з функцій діяльності держави з регулювання пенсійного забезпечення, встановлення розмірів (норм) пенсій і умови її призначення при настанні визначених страхових випадків. У країні діє єдина державна система пенсійного забезпечення. Єдина система передбачає централізоване правове регулювання, що гарантує повсюдно на всій території країни рівні умови і норми пенсійного забезпечення.

Державне пенсійне страхування – найважливіша організаційна форма державної системи соціального захисту населення.

Для неї характерно: а) "страховий метод" утворення коштів – нарахування на усіх суб'єктів підприємницької діяльності і громадяни, що працюють на умовах трудового договору (контракту), страхових внесків і внесення їх у Пенсійний фонд; б) визначений контингент забезпечуваних працівників і деяких інших громадян і членів їхніх сімей; в) специфічні види матеріального забезпечення (пенсії, допомоги, санаторно-курортне лікування, пільги й інші соціальні послуги). – Див. Закон України № 400/97 ВР від 26 червня 1997 р. "Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування" // ВВР. – 1997. – № 37. – Ст. 237.

Дитячі будинки-інтернати – медико-соціальні установи, призначені для тривалого проживання в них дітей, що мають дефекти в розвитку. У такі будинки приймаються діти до 18 років, що мають відхилення від норми у фізичному або у розумовому розвитку, що потребують догляду і медичного обслуговування, а також соціально-трудової адаптації.

Джерела права соціального забезпечення – це злагоджена система, що складається з нормативно-правових актів різної юридичної сили, об'єднаних загальним предметом правового регулювання.

Доказ віку – в Україні головним документом, що засвідчує особистість громадянина, який досяг 16 років, є паспорт. При звертанні за пенсією в управління Пенсійного фонду України робиться виписка з нього. Трапляється, що в паспорті записано тільки рік народження, а точна дата – число і місяць – не названо. У такому випадку за дату народження умовно приймається середина зазначеного в паспорті року, тобто 1 липня. Якщо в паспорті названо рік і місяць народження, але не зазначено число, за дату народження приймається 15 число відповідного місяця.

Проте паспорт – не єдиний документ, що засвідчує вік. Вік можна встановити і за свідченням про народження. Визначення віку за свідченням про народження, а не за паспортом допускається на практиці лише для уточнення дати народження в рамках зазначеного в паспорті року (або року і місяця).

Доказування утримання – є необхідним для призначення пенсії в разі втрати годувальника, надбавки до пенсії на непрацездатних членів сім'ї. Звичайно для цього достатньо довідки з ЖЕК або сільської ради. У ній перераховуються непрацездатні члени сім'ї, а також вказується сам факт утримання. Факт перебування на утриманні за відсутності відповідних документів і неможливості їхнього відновлення може встановлюватися в судовому порядку.

Доказ трудового стажу – подання відповідних документів (трудової книжки, архівних довідок й інших встановлених пенсійним законодавством документів). Проте іноді частина загального і спеціального виробничого стажу може підтверджуватися показаннями свідків.

Допомога на поховання – у випадку смерті особи надається сім'ї або особі, що здійснила похорон. Допомога виплачується за рахунок коштів фондів соціального страхування в розмірах, установлених законодавством.

Звернення за призначенням пенсії – це вираження громадянина певному компетентному органу соціального захисту населення намірів отримати встановлену законом пенсію. Звернення за пенсією й подання до її призначення – перша стадія реалізації права на пенсію. Процедура оформлення пенсії починається з подання заяви. Працюючі подають заяву про призначення пенсії власнику підприємства або уповноваженому ним органу, інші громадяни звертаються безпосередньо в районне (міське) управління соціального захисту населення. Заява повинна реєструватися в спеціальному журналі. Якщо до заяви прикладені документи (про стаж роботи, зарплату й ін.), працівнику видається розписка про їхнє одержання. Адміністрація підприємства зобов'язана в десятиденний термін підготувати всі необхідні документи й подати їх в управління Пенсійного фонду України за місцем перебування підприємства для призначення пенсії.

Загальне захворювання – встановлюється в усіх випадках, коли тимчасова непрацездатність не є слідством трудового каліцтва, професійного захворювання.

Інвалідність – тривала або постійна втрата працездатності, або значне обмеження її. У залежності від важкості розрізняють три групи інвалідності: I, II, III. При настанні інвалідності призначаються пенсії, встановлюються інші види соціального захисту, пільги і переваги.

Законодавством розрізняються причини інвалідності, що спричиняють різноманітні правові наслідки: 1) загальне захворювання; 2) каліцтво, трудове або професійне захворювання; 3) поранення, каліцтво, отримане під час захисту Батьківщини або під час виконання інших обов'язків військової служби, або захворювання, пов'язане з перебуванням на фронті; 4) каліцтво, отримане в результаті нещасного випадку, не пов'язаного з виконанням обов'язків військової служби, або захворювання, не пов'язане з перебуванням на фронті.

Інвалідність у юридичній літературі – визначається як свідчення медичного органу про стан здоров'я, за якого громадянин внаслідок хронічного захворювання або анатомічних дефектів, котрі спричиняють стійке, незважаючи на лікування, порушення функцій організму, і громадянин змушений змінити професійну працю чи може працювати в разі значних змін звичайних умов праці.

Інвалід – це особа зі стійким розладом функцій організму, обумовленим захворюванням, наслідком травм чи уроджених дефектів, що призводить до обмеження життєдіяльності, до необхідності соціальної допомоги і захисту.

Інваліди війни – колишні військові, партизани і підпільники Великої Вітчизняної війни, що стали інвалідами в результаті поранення, контузії, каліцтва, захворювання, отриманих під час захисту Батьківщини, виконання обов'язку військової служби або пов'язаних із перебуванням на фронті, у партизанських загонах і з'єднаннях, підпільних організаціях і групах і інших формуваннях, визнаних такими законодавством України, у районі військових дій, на прифронтових ділянках залізниць, на спорудженні захисних рубежів, військово-морських баз і аеродромів у період Великої Вітчизняної війни або за участю в бойових діях у мирний час. Немає значення, коли наступила інвалідність. Важливо, щоб вона була безпосередньо обумовлена цими причинами.

Перелік осіб, що відносяться до інвалідів війни, визначено у Законі України "Про статус ветеранів війни, гарантії їхнього соціального захисту" від 22 жовтня 1993 р. (із змінами і доповненнями від 22 грудня 1995 р. // ВВР. – 1993. – № 45; 1996. – № 1. – Ст. 1.

Інваліди з дитинства – особи, у яких інвалідність настала до досягнення 16 років і до початку трудової діяльності. І. з. д. мають право на соціальну пенсію. Перелік медичних показань, що дають право на одержання соціальної пенсії на дітей-інвалідів віком до 16 років, визначається в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Інваліди праці – громадяни, інвалідність яких наступила внаслідок трудового каліцтва, професійного або загального захворювання. Причини і групи інвалідності визначаються медико-соціальною експертною комісією (МСЕК).

Листок непрацездатності – установлені форми документ, що засвідчує тимчасову непрацездатність працівника. Листок непрацездатності є підставою для виплати допомоги по тимчасовій непрацездатності і допомоги по вагітності і пологах. Звичайно Л.н. видається тим лікувальним закладом, де лікується хворий, тобто за місцем проживання або роботи. У разі тривалої хвороби особа направляється на обстеження у медико-соціальну експертну комісію (МСЕК), яка в залежності від характеру захворювання може встановити групу і причину інвалідності.

Мінімальний розмір пенсії – гарантований державою найменший рівень пенсії на місяць. Передбачений законодавством місячний розмір пенсії не може бути нижчим ні за яких обставин. Мінімум пенсії постійно коректується в залежності від зміни рівня інфляції.

Нарахування пенсій – це порядок чи спосіб визначення її розміру. Пенсії обчислюються в процентному відношенні до середньомісячного заробітку. За наявності необхідного загального стажу роботи пенсія встановлюється в розмірі 55 процентів заробітку.

Нещасний випадок на виробництві – випадок, що призвів до ушкодження здоров'я працівника і що трапився на території підприємства або поза ним, але під час роботи на завдання роботодавця, а також під час доставляння працівників на роботу або з роботи. Кожний нещасний випадок розслідується роботодавцем у порядку, встановленому законодавством (див. Акт про нещасний випадок).

Пенсія – це грошове забезпечення, отримуване із суспільних фондів споживання громадянами за наявності у них постійної чи стійкої непрацездатності за віковою ознакою, у зв'язку з вислугою років або за станом здоров'я (для призначення пенсії з інвалідності), призначене за суспільно корисну працю і покликане слугувати постійним і основним джерелом засобів до існування.

Пенсія за віком – це щомісячні виплати з фондів для непрацездатних, що призначаються у розмірах, співвідносних із минулим заробітком особам, які впродовж установленого строку займалися суспільно корисною діяльністю і досягли певного віку.

Пенсія за вислугу років – це щомісячні виплати з Пенсійного фонду та з інших джерел фінансування, що призначаються довічно в розмірі, співвіднесеному з минулим заробітком, особам, які мають установлений законом спеціальний трудовий стаж (вислугу років).

Пенсія по інвалідності – це щомісячні грошові виплати з Пенсійного фонду та з інших джерел фінансування, призначувані в разі встановлення медичним органом однієї з трьох груп інвалідності, які тягнуть повну або часткову втрату працездатності внаслідок трудового каліцтва, професійного чи загального захворювання, чи з інших причин.

Пенсія у разі втрати годувальника – це щомісячні виплати з Пенсійного фонду, призначені у зв'язку з втратою годувальника непрацездатним членам його сім'ї, які перебувають на його утриманні, у розмірах, співвіднесених із заробітком годувальника.

Пенсія при неповному стажі роботи – призначається для осіб, що не мають трудового стажу, необхідного для одержання повної пенсії. Призначається за віком, інвалідністю і членам сімей в разі втрати годувальника. Пенсія при неповному трудовому стажі призначається в розмірі, пропорційному наявному стажу.

Перерахунок пенсії – зміна розміру раніше призначеної пенсії. Проводиться пенсіонерам (за їхніми заявами), що пропрацювали після призначення пенсій за віком або за інвалідністю не менше 2 років із більш високим заробітком, ніж той, із якого було обчислено пенсію. Перерахунок пенсії здійснюється також у зв'язку зі зміною числа членів сім'ї, що одержують пенсію в разі втрати годувальника, в разі зміни групи інвалідності пенсіонера, в разі подання додаткових документів, що підтверджують право на збільшення пенсії.

Пільгове нарахування трудового стажу – включення в загальний стаж роботи, а у відповідних випадках – і в спеціальний виробничий стаж, з урахуванням яких здійснюється пенсійне забезпечення, більшого періоду, ніж фактично пропрацьований час. У такому порядку допускається нарахування стажу працівникам за такі види і час робіт: сезонні роботи, робота на водному транспорті, у лепрозоріях і протичумних установах (відділеннях), по лікуванню хворих на СНІД, у реанімаційних і деяких інших відділеннях лікувальних установ. На пільгових умовах обчислюється стаж роботи за період Великої Вітчизняної війни; реабілітованим громадянам; за час перебування у фашистських концтаборах, у період блокади м. Ленінграда в роки Великої Вітчизняної війни й інші періоди.

Порядок і розміри пільгового обчислення регламентуються законодавством (Закон "Про пенсійне забезпечення". – 1991. – Ст. 57–61).

Правовий інститут соціального обслуговування – це сукупність правових норм, що регулюють порядок надання установами охорони здоров'я, соціального захисту населення та іншими органами безкоштовно чи на пільгових умовах соціальних послуг окремим категоріям громадян.

Правовідносини в сфері соціального забезпечення – це врегульовані нормами права фактичні відносини з приводу виплат грошових коштів, надання послуг, що виникають між державними органами та фізичними особами, які мають на них право.

Професійне захворювання – це захворювання, властиве винятково роботі, пов'язаній з певними професійними шкідливостями, а також трапляється при роботі з цими шкідливостями у багато разів частіше, ніж за інших умов. Професійне захворювання як причина інвалідності встановлюється МСЕК на підставі списку професійних захворювань (затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 08.11.2000 р. № 1662) та інструкції з його застосування (затвердженої наказом Міністерства охорони здоров'я України №68 від 24.01.2001 р.).

Сезонні роботи – роботи, що у силу природних і кліматичних умов виконуються не цілий рік, а протягом певного періоду (сезону). До сезонних робіт відносяться, наприклад, окремі види робіт на лісозаготівлі, робота на підприємствах рибної, цукрової, консервної промисловості. Повний сезон роботи зараховується в стаж для призначення пенсії за рік роботи.

Середньомісячний заробіток – це середній розмір заробітної плати працівника, який відображає регулярні систематичні виплати: є типовим нормальним і характерним для цього працівника.

Скарги з пенсійних питань – розглядаються управліннями соціального захисту обласних держадміністрацій, Міністерством праці і соціальної політики України або відповідних органів місцевого самоврядування, яким підпорядковані управління соціального захисту населення. Скарга може бути подана в районний (міський) суд за місцем проживання (Закон України "Про пенсійне забезпечення" від 5 листопада 1991 р. – Ст. 104). Порядок розгляду скарг громадян регулюється Законом України "Про звернення громадян" від 12 жовтня 1996 р.

Соціальна допомога – це разові або періодичні грошові виплати, що мають характер державної допомоги, які призначаються громадянам у встановлених законом випадках і у визначених законом розмірах із метою компенсації втраченого заробітку або додаткових витрат.

Соціальна пенсія – це щомісячні виплати з Пенсійного фонду, призначені непрацюючим, непрацездатним громадянам, які не мають права на трудову пенсію.

Соціальне забезпечення – передбачена законодавством система матеріального забезпечення й обслуговування громадян у випадку повної або часткової втрати працездатності, старості, а також члени сімей, що втратили годувальника. Найважливішими видами соціального забезпечення є: пенсії, допомоги, пільги, утримання непрацездатних громадян у будинках для осіб похилого віку і інвалідів. Соціальне забезпечення здійснюється за рахунок соціальних фондів або державного бюджету. У нашій країні відбувається реформування соціального забезпечення і створення нової системи соціального захисту населення на ринкових засадах.

Соціальне обслуговування – це діяльність соціальних служб із соціальної підтримки, надання соціально-побутових, соціально-медичних, психолого-педагогічних, соціально-правових послуг та матеріальних допомог, проведення соціальної адаптації та реабілітації громадян, які перебувають у складній життєвій ситуації.

Соціальне страхування – одна з головних форм соціального забезпечення, заснована на застосуванні страхового методу, тобто внесенні в соціальні фонди обов'язкових внесків суб'єктами підприємницької діяльності (фізичними і юридичними особами, а також особами найманої праці, тобто працюючими за умовами трудового договору), незалежно від форм власності і видів господарської діяльності, і використання державою цих коштів для матеріального забезпечення громадян, що втратили працездатність, а також для охорони їхнього здоров'я. Соціальне страхування нерозривно пов'язано з трудовою діяльністю людини в різноманітних формах суспільної організації праці.

Соціальний захист – це діяльність держави, спрямована на забезпечення процесу розвитку повноцінної особистості, на виявлення та нейтралізацію того, що шкодить особистості, на створення умов для самовизначення та самоствердження в житті.

Соціальний захист непрацездатних громадян – система коштів і способів, установлених державою для реалізації конституційного права на відповідний вид пенсії, допомоги, соціальних пільг. Фактичному здійсненню цього права сприяють різноманітні гарантії, що надають праву стійкий характер, тобто громадянин може розраховувати на підтримку держави в реалізації свого суб'єктивного права. Особливості соціального захисту окремих категорій непрацездатних громадян регламентуються законодавством.

Спеціальний трудовий стаж – це сумарна тривалість трудової чи іншої суспільно корисної діяльності, відокремленої із загального стажу або за її змістом, або за умовами праці.

Страховий стаж – період (термін), протягом якого особа підлягала загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню і сплачувала внески на страхування, якщо інше не передбачено законодавством.

Страхові внески (збори) – внески, що сплачують підприємства, установи, організації і громадяни у Пенсійний фонд і фонди соціального страхування за працівників, підлягаючих обов'язковому державному соціальному страхуванню. Розмір страхових внесків визначається у процентах до загального фонду заробітної плати працівників підприємства (Закон України "Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування" від 26 червня 1997 р.).

Терміни виплати пенсій – пенсії призначаються, як правило, із дня звертання за їхнім призначенням, виплачуються в залежності від виду пенсії, категорії забезпечуваних: довічно, на увесь час інвалідності або по досягненні неповнолітніми певного віку.

Довічно виплачуються пенсії за віком, за вислугу років, по інвалідності чоловікам, старшим за 60 років, жінкам, старшим за 55 років, а також тим особам, у яких інвалідність встановлено безстроково.

Терміни звернення за пенсією – громадяни, що мають право на пенсію, можуть звертатися за її призначенням у будь-який час після виникнення права на неї. При цьому пенсії за віком та по інвалідностях призначаються незалежно від того, припинена робота в час звернення за пенсією або триває. Пенсія за вислугу років призначається у разі залишення роботи, що дає право на цю пенсію (див. "Звернення за пенсією").

Тимчасова непрацездатність – неможливість за станом здоров'я виконувати роботу протягом невеликого проміжку часу. У разі стійких порушень працездатності, що призводять хворого до необхідності припинити трудову діяльність взагалі або на тривалий період, або значно змінити умови праці, встановлюється інвалідність. Т.н. засвідчується листком непрацездатності, а в деяких випадках – довідкою про тимчасову непрацездатність.

Трудове каліцтво – ушкодження здоров'я працівника внаслідок нещасного випадку, пов'язаного з роботою. Факт трудового каліцтва враховується при призначенні пенсій по інвалідності і з нагоди втрати годувальника (див. ст. 26 Закону України "Про пенсійне забезпечення", а також Закон України від 23 вересня 1999 р. "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві і професійному захворюванні, що спричинили втрату працездатності" // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 46–47. – Ст. 403).

Трудовий стаж – це тривалість оплаченої суспільно корисної діяльності громадянина у суспільному виробництві, а також інші види діяльності, прирівняної до неї, з якою право пов'язує певні юридичні наслідки.

Функції права соціального забезпечення – правові характеристики соціальної ролі (призначення) цієї галузі права у житті суспільства та головних напрямків впливу її норм на поведінку людини з метою реалізації цілей і завдань держави у сфері соціального забезпечення населення.

СПИСОК

нормативно-правових актів, що рекомендується для вивчення курсу

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. – К.: Україна, 1996.
2. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14 січ. 1998 р. // Урядовий кур'єр. – 1998. – № 33–34.
3. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 05.11.91 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 3.
4. Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького та рядового складу органів внутрішніх справ: Закон України від 9.04.92 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 29.
5. Про соціальний правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.91 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 15.
6. Про статус та соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 19.12.91 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 13.
7. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 21.11.92 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 5.
8. Про основи соціальної захищеності інвалідів: Закон Української РСР від 21.03.91 р. // Закони України. – Т. 1. – К., 1996.
9. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.93 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 45.
10. Про державну службу: Закон України від 19.11.93 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 52.
11. Про статус суддів: Закон України від 15.12.92 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 8.
12. Про прокуратуру: Закон України від 05.11.91 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 53.
13. Про статус народного депутата України: Закон України від 21.11.92 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 3.
14. Про міліцію: Закон України від 20.12.91 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 4.
15. Про проведення у Львівській області експерименту по призначенню пенсій органами Пенсійного фонду України: Закон України від 28.12.98 р. // Голос України. – 1999. – № 104.
16. Про пенсії за особливі заслуги перед Україною: Закон України від 1.06.2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 35. – Ст. 289.
17. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності: Закон України від 23.09.99 // Офіц. вісн. України. – 05.11.1999. – № 42.

18. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 02.03.2000 р. // Голос України. – 2000. – № 64.
19. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням: Закон України від 18.01.2001 р. // Офіц. вісн. України. – 09.03.2001. – № 8.
20. Про основні напрями соціальної політики на період до 2004 р.: Указ Президента України від 24.05.2000 р. // Урядовий кур'єр. – 31.05.2000. – № 97.
21. Положення про Міністерство праці та соціальної політики України: Указ Президента України від 30.08.2000 р. // Офіц. вісн. України. – 15.09.2000. – № 35.
22. Типове положення про головне управління праці та соціального захисту населення обласної, Київської міської державної адміністрації управління праці та соціального захисту населення, Севастопольської міської державної адміністрації управління праці та соціального захисту населення, районної, районної в містах Києві та Севастополі державної адміністрації: постанова КМ України від 29.09.2000 р. № 1498 // Офіц. вісн. України. – 20.10.2000. – № 40.
23. Типове положення (взірець) про відділення соціальної допомоги вдома. Затверджено наказом Міністерства соціального захисту населення України від 01.04.1997 р. № 44 // Бюл. законодавства і юрид. політики України. – 2000. – № 11.
24. Положення про систему експертизи по встановленню причинного зв'язку хвороб, інвалідності і смерті з дією іонізуючого випромінення та інших шкідливих чинників внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС. Затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України і Міністерства з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 30.05.97 р. 166/129 // Бюл. законодавства і юрид. політики України. – 2000. – № 11.
25. Положення про лікарсько-трудова комісія. Затверджено наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань та Міністерства охорони здоров'я України від 18.01.2000 р. № 316. // Бюл. законодавства і юрид. політики України. – 2000. – № 11.
26. Про схвалення концепції ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів. Затверджено Постановою КМ України від 12.10.2000 р. № 1545 // Соціал. захист. – 2001. – № 11.
27. Положення про порядок бронювання на підприємствах, в організаціях і установах робочих місць для працевлаштування громадян, які потребують соціального захисту. Затверджено Постановою КМ України від 27.04.98 р. № 578 // Урядовий кур'єр. – 07.05.98. – № 85–86.
28. Перелік документів, на підставі одного з яких надаються пільги, передбачені Законом України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту": Додаток до Постанови Кабінету Міністрів України від 16.02.94 р. № 94 // Бюл. законодавства і юрид. практики України. – 2000. – № 11.

29. Про затвердження Інструкції про порядок забезпечення населення України протезно-ортопедичними виробами: Наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 09.03.2000 р. № 53 // Офіц. вісн. – 2000. – 02.06.2000. – № 21.
30. Правила обчислення загального трудового стажу при призначенні працівникам допомог по тимчасовій непрацездатності. Затверджено Постановою КМ України № 1658 від 19.10.98 р. // Урядовий кур'єр. – 1998. – № 208–209.
31. Про встановлення груп інвалідності: Інструкція Міністерства охорони здоров'я України від 28.12.91 р. // Соц. забезпечення в Україні: Зб. законодавчих актів та офіц. док. – Вип.2. – К., 1992.
32. Про затвердження Положення про медико-соціальну експертизу і Положення про індивідуальну програму реабілітації та адаптації інвалідів: Постанова КМ України № 83 від 22.02.92 р. // ЗП України. – 1992. – № 3.
33. Про затвердження нормативних актів з питань призначення пенсій за вислугу років працівникам авіації та льотно-випробувального складу: Постанова КМ України № 418 від 21.07.92 р. // ЗП України. – 1992. – № 9.
34. Про порядок обчислення вислуги років, призначення та виплати пенсій і грошової допомоги особам офіцерського складу, прапорщикам, мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби та військової служби за контрактом, особам начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та членам їх сімей: Постанова КМ України № 393 від 17.07.92 р. // ЗП України. – 1992. – № 7.
35. Про порядок проведення атестації робочих місць за умовами праці: Постанова КМ України № 442 від 1.08.92 р. // ЗП України. – 1992. – № 9.
36. Перелік посад артистів театральних та інших видовищних закладів, підприємств та колективів, які мають право на пенсію за вислугу років незалежно від віку. Затверджено Постановою КМ України № 583 від 12.10.92 р. // ЗП України. – 1992. – № 11.
37. Список сезонних робіт, зайнятість на яких протягом сезону зараховується до стажу для призначення пенсій за рік роботи. Затверджено Постановою КМ України № 583 від 12.10.92 р. // ЗП України. – 1992.
38. Список текстильних виробництв і професій, робота на яких дає робітницям право на пенсію за віком після досягнення 50 років і при стажі зазначеної роботи не менше 20 років. Затверджено Постановою КМ України № 583 від 12.10.92 р. // ЗП України. – 1992. – № 11.
39. Положення про порядок і умови проходження служби в митних органах. Затверджено Постановою КМ України № 97 від 9.02.93 р. // ЗП України. – 1993. – № 6.

40. Про трудові книжки працівників: Постанова КМ України № 301 від 27.04.93 р. // ЗП України. – 1993. – № 10. – Ст. 197; Інструкція про порядок ведення трудових книжок на підприємствах, в установах і організаціях: Наказ Міністерства праці, Міністерства юстиції та Міністерства соціального захисту населення України від 29.06.93 р. (окреме видання).
41. Про порядок підтвердження наявного трудового стажу для призначення пенсій за відсутності трудової книжки або відповідних записів у ній. Затверджено Постановою КМ України № 637 від 12.08.93 р. // ЗП України. – 1993. – № 12.
42. Про перелік закладів і установ освіти, охорони здоров'я та соціального захисту і посад, робота на яких дає право на пенсію за вислугу років. Затверджено Постановою КМ України № 909 від 4.11.93 р. // ЗП України. – 1994. – № 4.
43. Про затвердження списків № 1 і № 2 виробництв, робіт, професій, посад і показників, що дають право на пенсію за віком на пільгових умовах – постанова КМ України № 162 від 11.03.94 р. // Інформ. бюл. Мінпраці України; Людина і праця. – 1994. – № 6.
44. Про затвердження Списку робіт і професій, що дають право на пенсію незалежно від віку при безпосередній зайнятості протягом повного робочого дня на підземних і відкритих гірничих роботах (включаючи особовий склад гірничорятувальних частин), пов'язаних з видобутком вугілля, на будівництві шахт і рудників та в металургії терміном не менше 25 років: Постанова КМ України № 202 від 31.03.94 р. // ЗП України. – 1994. – № 7.
45. Порядок організації і проведення медико-соціальної експертизи втрати працездатності. Затверджено Постановою КМ України № 211 від 4.04.94 р. // ЗП України. – 1994. – № 8.
46. Положення про порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві. Затверджено Постановою КМ України від 21.08.2001 р. № 1094.
47. Про порядок застосування списків № 1 і № 2 виробництв, робіт, професій, посад і показників, що дають право на пенсію за віком на пільгових умовах: Роз'яснення Міністерства соціального захисту населення України і Міністерства праці України від 10.05.94 р. // Бюл. законодавства і юрид. практики України. – 1996. – № 4.
48. Про порядок обчислення стажу державної служби : Постанова КМ України № 283 від 3.05.94 р. // ЗП України. – 1994. – № 8.
49. Про затвердження Списку професійних захворювань та Інструкції щодо його застосування: Наказ Мінздорів України, Мінправа України № 23/26/9 від 2.02.95 р. // Бюл. законодавства і юрид. практики України. – 1996. – № 4.

СПИСОК

спеціальної літератури, що рекомендується для вивчення курсу

1. Андреев В.С. Право социального обеспечения в СССР. – М.: Юрид. лит., 1987.
2. Васильев М.Н. и др. Советское право социального обеспечения: Учеб. пособие / Под ред. П.М. Морчиева. – М.: Юрид. лит., 1989.
3. Тучкова Э.Г. Право социального обеспечения: Учеб.-метод. пособие. – М., 1995.
4. Зайкин А.Е. Социальное обеспечение в СССР. – М.: Наука, 1981.
5. Козлов А.Е. Социальное обеспечение в СССР. – М.: Наука, 1981.
6. Сирота І.М. Право пенсійного забезпечення в Україні: Курс лекцій. – К.: Юрінком інтер., 1998.
7. Сирота І.М. Право социального обеспечения в Украине. – Х.: Одиссей, 2000.
8. Сирота І.М. Все о пенсиях, пособиях, социальной защите граждан Украины: Науч.-практ. комментарий. – Х.: Одиссей, 1999.
9. Павленко Н. Оформление пенсий. – Х.: ФАКТОР, 2001.
10. Горват Л. Центр соціально-педагогічної реабілітації дітей-інвалідів // Соц. захист. – 2001. – № 3.
11. Лесик В. Захист права та інтересів інвалідів на варті соціального захисту інвалідів // Соц. захист. – 2001. – № 3.
12. Качан Л. Державні гарантії соціального захисту ветеранів та інвалідів ВВВ 1941–1945 // Соц. захист. – 2001. – № 5.
13. Сташків Б. Правове регулювання праці інвалідів // Соц. захист. – 2001. – № 6.
14. Сташків Б. Професійна реабілітація інвалідів // Соц. захист. – 2001. – № 1.
15. Сташків Б. Державні органи України, які здійснюють управління у сфері соціального забезпечення інвалідів // Соц. захист. – 2001. – № 7.
16. Шушка Л. Правове регулювання пенсійного забезпечення інвалідів-чорнобильців // Соц. захист. – 2001. – № 4.
17. Гуменюк И. Субъекты общеобязательного государственного социального страхования от несчастного случая на производстве // Юрид. вісн. – 2000. – № 2.
18. Сташків Б. Поняття права соціального забезпечення // Право України. – 2000. – № 5.

19. Андрійв В. Чи захистить система соціального страхування людину // Право України. – 2001. – № 7.
20. Сташків Б. Функції права соціального забезпечення: вимоги сьогодення // Право України. – 2001. – № 7.
21. Бебик В. Недержавні пенсійні фонди: світовий досвід // Слобідський край. – 1995. – 29.07.
22. Гэри С. Беккер. Аргентина указывает путь приватизации системы пенсионного обеспечения // Финансовая газета. – 1997. – 15.04.
23. Майданик Р. Негосударственные пенсионные фонды (НПФ) развитых стран // Бизнес. – 1998. – 11.05.
24. Стичинський Б. Право соціального забезпечення: проблеми становлення і розвитку // Право України. – 2002. – № 6.
25. Бондарчук М. Об'єкти правовідносин загальнообов'язкового державного страхування // Підприємництво, господарство і право. – 2000. – № 6.

НБ ПНУС

727881